

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HAMD VE ŞÜKÜR
KAVRAMLARININ PSİKOLOJİK TAHLİLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hanife MİRAN

**Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Psikolojisi**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU

EKİM- 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAMD VE ŞÜKÜR
KAVRAMLARININ PSİKOLOJİK TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hanife MİRAN

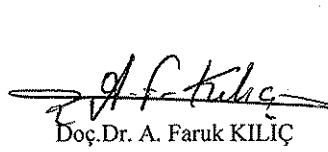
Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Psikolojisi

Bu tez 11 / 10 / 2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Vahit İMAMOĞLU

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. A. Faruk KILIÇ

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilmsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hanife MİRAN
11.10.2010

ÖNSÖZ

Din insanlık kadar köklü bir geçmişe sahiptir. Dolayısıyla insana ait her şey dinde karşılık bulmaktadır. Bu da araştırma alanı insan olan her alanın yolunu bazen din ile kesiştirmektedir. Din Psikolojisine ait bu çalışma dinin hamd ve şükür boyutlarının insan hayatındaki etkilerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Öncelikle tezin konusunun seçilmesinden başlayarak her aşamasında yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım ve hocam Doç. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU'na teşekkür borçluyum. Ayrıca anketlerin analizi ve yorumlanmasında katkı sağlayan araştırma görevlisi Ayşe ŞENTEPE'ye de teşekkür ederim. Çalışmanın her aşamasında maddi manevi varlıklarıyla beni destekleyen aileme ve eşim Halim MİRAN'a teşekkür ederim.

Hanife MİRAN
11.10.2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLolar LİSTESİ	iv
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE	4
1.1. Din ve Dindarlık.....	4
1.1.1. Dinin Tanımı	4
1.1.2. Dindarlık	6
1.1.3. Dindarlığın Boyutları	7
1.1.3.1. İnanç Boyutu	8
1.1.3.2. İbadet Boyutu	8
1.1.3.3. Tecrübe (Duygu Boyutu).....	9
1.1.3.4. Bilgi Boyutu	12
1.1.3.5. Etki Boyutu	13
1.2. Dua	13
1.3. Dinî Tutum	14
1.4. Dini Kişilik.....	15
1.5. İnanç-Yaşantı İlişkisi	17
1.6. Yetişkinlik Dönemi Genel Özellikleri	18
1.6.1. Yetişkinlik	20
1.6.1.1. Fizyolojik Özellikler	21
1.6.1.2. Psikolojik Özellikler	21
1.6.1.3. Sosyal Özellikler	22
1.6.1.4. Dinî Yaşantı	22
1.7. Kavramların Tanımı	23
1.7.1. Hamd ve Şükür.....	23
1.7.1.1. İslam’da Hamd ve Şükür.....	25
1.7.1.2. Ailede Gelişen Hamd ve Şükür Algısı.....	28

II. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE TAHLİLİ	30
2.1. Evren – Örneklem	30
2.2. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri	30
2.2.1. Deneklerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	30
2.2.1.1. Demografik Özellikler ile Dine Verdikleri Önem Arasındaki Korelasyona Dair Bulgular	33
2.2.1.2. Demografik Özellikleri ile Öznel Dindarlık Algıları Arasındaki Korelasyona Dair Bulgular	36
2.2.1.3. Demografik Özellikleri ile Hamd ve Şükür Algıları Arasındaki Korelasyona Dair Bulgular	40
2.2.2. Bağımsız Değişkenlere Göre Günlük Hayatlarında Hamd ve Şükretme Oranları	45
2.2.3. Hamd Etme Sebeplerine Dair Bulgular.....	49
2.2.4. Sosyal Yaşamdaki Davranışlarına Dair Bulgular	50
2.2.5. Hamd ve Şükür Kavramları Hakkındaki Bilgilerine Dair Bulgular.....	52
2.3. Genel Değerlendirme	53
SONUÇ.....	59
KAYNAKLAR	62
EK-1.....	67
ÖZGEÇMİŞ.....	73

KISALTMALAR

C	:Cilt
Ç.Ü.İ.F.D.	:Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	:Çeviren
DEM	:Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
Diğ.	:Diğerleri
Hz.	:Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
N	:Katılımcı Sayısı
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Y	:Yıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Cinsiyete Göre Dağılımı	30
Tablo 2: Yaş Dönemlerine Göre Dağılımı	31
Tablo 3: Medeni Duruma Göre Dağılımları.....	31
Tablo 4: Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	32
Tablo 5: Gelir Durumuna Göre Dağılımları.....	32
Tablo 6: Dine Verdikleri Öneme Göre Dağılımları	33
Tablo 7: “Din sizin için ne kadar önemlidir?” İfadesinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	33
Tablo 8: “Din sizin için ne kadar önemlidir?” İfadesinin Yaşlara Göre Dağılımı.....	34
Tablo 9: “Din sizin için ne kadar önemlidir?” İfadesinin Medeni Duruma Göre Dağılımı.....	35
Tablo 10: Öznel Dindarlık Algısına Göre Dağılım.....	36
Tablo 11: Öznel Dindarlık Algısının Gelir Durumuna Göre Dağılımı	37
Tablo 12: Öznel Dindarlık Algısının Yaşa Göre Dağılımı	38
Tablo 13: Öznel Dindarlık Algısının Medeni Duruma Göre Dağılımı	39
Tablo 14: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin Cinsiyete Göre Dağılımı	40
Tablo 15: “Günlük hayatta ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin Yaşa Göre Dağılımı.....	41
Tablo 16: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin Medeni Duruma Göre Dağılımı	42
Tablo 17: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	43
Tablo 18: “Günlük Hayatta ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin Gelir Durumuna Göre Dağılımı	44

Tablo 19: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin “Din sizin için ne kadar önemlidir?” ifadesine göre dağılım	45
Tablo 20: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin Öznel Dindarlık Algısına Göre Dağılımı	46
Tablo 21: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin “Dua eder misiniz?” İfadesine Göre Dağılımı	47
Tablo 22: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin “Birisi bana bir iyilik yaptığında ona teşekkür etmem gerekir” İfadesine Göre Dağılımı	48
Tablo 23: “En çok hangi konuda hamd edersiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılım	49
Tablo 24: “İnsanların güzel davranışlarını överim” İfadesinin Cinsiyete Göre Dağılımı	50
Tablo 25: “Birisi bana bir iyilik yaptığında ona teşekkür etmem gerekir” İfadesinin Cinsiyete Göre Dağılımı	51
Tablo 26: “Hamd ve Şükür Aynı anlama Gelen İki Kelimedir” İfadesine Katılımlarına Göre Dağılım	52
Tablo 27: Deneklerin “Şükür hem dil hem kalp hem de bedenle yapılır” İfadesine Katılımlarına Göre Dağılım.....	52

Tezin Başlığı: Hamd ve şükür kavramlarının psikolojik tahlili	
Tezin Yazarı: Hanife MİRAN	Danışman: Doç. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU
Kabul Tarihi: 11 Ekim 2010	Sayfa Sayısı: vii(ön kısım)+67(tez)+6(ekler)
Anabilimdalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilimdalı: Din Psikolojisi
<p>Hamd ve şükür kavramlarının psikolojik tahlili</p> <p>Bu araştırmada, 20-40 yaş arasındaki yetişkinlerin hayatlarında “hamd ve şükür” kavramlarının etki boyutları demografik özellikler de dikkate alınarak genel anlamda değerlendirilmeye çalışılmıştır. Dine önem verme ve dindarlık algıları da hamd ve şükür kavramlarıyla bağlantılı olarak analiz edilmiştir.</p> <p>Araştırma , İstanbul ilinin Kadıköy ve Ümraniye ilçelerinde 220 kişiye anket tekniği uygulanarak hazırlanmıştır. Bu şekilde toplanan verilerin istatistiksel işlemleri SPSS16.0 (Statistical Package for Social Sciences) bilgisayar istatistiksel paket programı ile yapılmıştır.</p> <p>Araştırmanın sonuçlarına göre; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu gibi özellikler hamd ve şükür algısında anlamlı bir farklılaşmaya yol açarken; gelir düzeyi bakımından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Yapılan iyiliğe teşekkür etme ile hamd ve şükretme arasındaki korelasyon anlamlılık düzeyindedir. Bireylerin hayatlarındaki problemlerini çözmede de hamd etmenin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.</p>	
Anahtar kelimeler: Din, Hamd ve Şükür,Teşekkür	

Title of the Thesis: The Religious Psychological Analysis of the Terms Praise and Gratitude	
Author: Hanife MİRAN	Supervisor: Assoc.Prof.Dr.Abdulvahit İMAMOĞLU
Date: 11 Oct. 2010	Nu. of pages: vii(pre text)+ 67 (main body)+6(app.)
Department: Philosophy and Religious Studies	Subfield: Psychology of Religion
<p>The Religious Psychological Analysis of the Terms Praise and Gratitude(hamd ve şükür kavramlarının din psikolojik tahlili)</p> <p>In this research, the effect size of concepts of “praise and gratitude” on the lives of adults who are between 20 – 40 years old have been studied in general terms by taking demographic characteristics into account. Paying importance to religion and religiosity were also analyzed in connection with praise and gratitude.</p> <p>The reseach was prepared by making a survey with 220 people in Kadıköy and Ümraniye counties of Istanbul. The data collected by surveys were processed by using SPSS 16.0 (Statistical Package for Social Sciences).</p> <p>According to the result of reseach; while gender, age, marital status and education status cause a significant differentiation in understanding concepts of praise and gratitude, there seem to be no significant differentiation in terms of level of income. Thanking for a favor that is made and praise – gratitude has a significant level of correlation. Also, it was concluded that gratitude helps individuals to solve problems in their lives.</p>	
Keywords: Religion, praise, gratitude, thank	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Psiko-sosyal ihtiyaçlar, fizyolojik ihtiyaçlardan daha karmaşık olup sınıflandırılmaları güçtür. Toplumların farklı kültür yapısına sahip olması bu ihtiyaçların da farklılık arz etmesine neden olur. Farklılıklarla beraber her toplumda ortak kabul edilen ihtiyaçlardan bazıları şunlardır: bağıllık ihtiyacı, güven içinde olma ihtiyacı, kabul edilme, özgürlük, mutluluk ihtiyacı (Baymur, 1973: 64-69).

Yukarıda değindiğimiz ve her toplumda ortak olan bu kavramların yapısına baktığımızda dinlerin öğretilerini anımsatmaktadır. Dinler de bu ve benzer ihtiyaçları kapsayacak şekilde bir hitap oluşturarak insanların nihaî mutluluğunu vaat etmektedir. Din, mutluluğa ulaşma yolunda inananlarına emir ve yasaklar sunmaktadır. Bu emir ve yasakları ibadet ve ritüeller ile hayata aktarır.

Dinin insan hayatındaki yansımaları sadece ibadetlerle sınırlı olmayıp hayatın her alanını kapsamaktadır. Kişinin duygu, düşünce ve davranış boyutlarında etkili olabilen din, gündelik hayatında olaylara karşı tutum belirlemede de etkili olabilmektedir. Böylelikle sadece ibadet ederken değil sıradan günlük davranışlarda dinin etkileri gözlemlenebilmektedir. Kimi zaman bir hastalıktan kurtulmak için dua eden insan, kimi zaman da elde ettiği bir başarıdan dolayı Allah'a minnet ve şükran duygularıyla yönelebilmektedir.

Dinin insan tabiatına yönelik bu etkileri sosyal bilimlerin özellikle de Din Psikolojisinin araştırmalarını şekillendirmektedir. Bu çalışma da Din Psikolojisi alanında hazırlanmış olup, din-insan ilişkilerine ait veriler sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmamız dinî değerler olan hamd ve şükür kavramlarını ele almaktadır. Bu kavramların insan hayatındaki etki boyutlarını incelemek, böylelikle yaşantısını şekillendirmede dini referansları kullanma oranını ölçmeyi amaçlamaktadır. Yine bu bağlamda kişinin inanç ve ibadete karşı tutumu ölçülerek, hamd-şükür algısının inanç-ibadet boyutlarıyla ilgi oranının tespiti amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Varsayımları

Araştırmamızın varsayımlarını şunlar oluşturmaktadır:

- 1) Yaş ile dindarlık arasında pozitif yönde ilişki vardır. Buna göre yaş ilerledikçe dindarlık algısı da artmaktadır.
- 2) Kadınlar erkeklere oranla hamd ve şükre daha sık müracaat etmektedirler.
- 3) Yaşın ilerlemesi ile hamd ve şükür algısının artması arasında pozitif yönde ilişki vardır.
- 4) Eğitim durumunun farklılaşması ile hamd ve şükretme sıklığının artması arasında negatif yönde bir ilişki vardır.
- 5) Gelir düzeyinin artması ile hamd ve şükretme sıklığının artması arasında negatif yönde bir ilişki vardır.
- 6) Medeni durumun değişmesi hamd ve şükür algısında farklılığa neden olmaktadır.
- 7) Yapılan iyiliğe teşekkür etme oranının artması ile hamd ve şükre yönelmenin artması arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.
- 8) İnsanların hamd etmeye yönelmesinde en etkili sebep hayatlarındaki problemleri çözme amacıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında teorik bilgilere ulaşabilmek için literatür çalışması yapılmıştır. Doğrudan yararlanılan kaynaklara ilaveten arşivlerden de istifade edilmiştir.

Araştırma yöntemi olarak anket metodu kullanılmıştır. Anket sorularını içeren standart bir anket formu olmadığı için farklı kaynaklardan elde edilen sorulardan bir anket oluşturulmuştur

Araştırmanın birinci bölümünde insanın duygu, düşünce, davranış boyutları inanç açısından ele alınmış, birbirleriyle olan münasebetlerine değinilmiştir. Ayrıca araştırmamızın örneklem grubunu oluşturması hasebiyle 20-40 yaş döneminin psiko-sosyal ve dini özellikleri üzerinde durulmuştur. Hamd ve şükürün araştırma konusu

olmasından dolayı da bu kavramlar hakkında genel bilgiler sunulmuştur. İkinci bölümü deneklerin demografik bilgileri ve anketlerin analizi oluşturmaktadır. Genel değerlendirme ve sonuç ile çalışmamız son bulmaktadır.

Araştırmamızın evreni 20-40 yaş arası 220 denekle sınırlıdır. Denekler basit tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilmiş olup, araştırma İstanbul'un Ümraniye ve Kadıköy ilçelerinde yapılmıştır.

Anketlerin uygulanması aşamasında birtakım güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu güçlüklerin başında anket sorularının dinî içerikli olmasının katılımcılardan bazılarını tedirgin etmesi gelir. Böyle durumlarla karşılaştığımızda kimi zaman çalışmamızın amacını belirtmemiz katılımcının ikna olmasını sağlarken kimi zaman da tesirli olmamıştır. Katılımcıların bazılarının eğitim durumunun okur-yazar olması ve anket metnini okuma ve anlamada güçlük çekmelerinden dolayı tarafımızdan sorular ve şıkları okunmuştur. Herhangi bir yönlendirmeye sebebiyet vermemek adına sadece soruda ne istendiği belirtilmiştir. Katılımcıların cevapları anketin yapıldığı süreyle sınırlı olup, daha sonradan tekrar ölçmek gibi bir imkân bulunmamaktadır.

BÖLÜM 1 : TEORİK ÇERÇEVE

İnsanın psikolojik yapısını incelediğimizde hem bütünü hem de bütünü meydana getiren parçalarını, bunların işleyişlerini ve birbirlerine etkilerini birlikte ele almak gerektiği düşüncesindeyiz. Böylelikle tıpkı kişiliğin kısımları gibi hem tek başına hem de beraber işlev gören insanın ferdi ve içtimai yapısını ortaya koymak daha anlaşılır olacaktır. Bu sebeple insanın duygu, düşünce, davranış, tutum ve kişilik özelliklerine genel anlamda yer verip, bilhassa bu öğelerin dinî yönü üzerinde duracağız.

1.1. Din ve Dindarlık

1.1.1. Dinin Tanımı

Din fikrinin oluşumu insanlığın başlangıcına dayanmaktadır. Çünkü tarihî kesitlere baktığımızda dinden ayrı bir insan topluluğunun varlığını müşahade edemiyoruz. (Akseki, İslam Dini, 14) Dinin insanlık kadar köklü bir geçmişe sahip olması çok yönlü ve karmaşık bir yapı oluşturmasında etkili olmuştur. Bu durum pek çok farklı din tanımlarının ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla farklı disiplinler olan ilâhiyat, felsefe ve sosyal bilimler arasında görüş birliğine ulaşılmış bir din tanımı mevcut değildir (Hökelekli, 69: 1993).

Dinî disiplinlerin “bağlılık” kavramı etrafında yaptıkları ceza, mükâfat gibi tanımlar İlahî varlığın beşerî olana muamelesini içerir. Bu durum yapılan tanımların yaşanan andan ziyade geleceğe yönelik kazanımlar etrafında şekillendiğini gösterir. Neticede de böyle bir tanımın odağında Yaratıcı vardır.

Ârâmî-İbrânî dillerinden geldiği ifade edilen anlamı ile din, “mülk, ceza, hesap, mükafat” manâlarında kullanılmaktadır. Eski Yunanca’da din sözü, “korku ile karışık sevgi ve saygı” manâlarını ifade etmektedir. Batı dillerinde ise din sözünün “Religere” ve “Religare” olmak üzere iki kökten geldiği ifade edilmektedir. “Religere”ye bağlı kullanımı ile, “bir işi tekrar ve dikkatlice yapmak” anlamını içerirken, “Religare” kökünden gelen anlamda ise “insanların din yoluyla Tanrı’ya ve birbirlerine bağlanmaları” anlamı mevcuttur (Sezen, 2000: 192,193).

Din kelimesi “bağlılık” teması etrafında dönüp dolaşmaktadır (Draz, ?: 37) Dinin neye bağlanmak olduğu yolunda anlayışlar farklılaşmaktadır. Dine yüklenen farklı anlamlardan yola çıkarak nihai olarak insanın kendine yüce bir değer edinme ihtiyacının dini tanımladığı söylenebilir (Sönmez, 2008: 21-22).

Son birkaç yüzyılda dinî ilimlerden ayrı bir saha oluşturan ve kimi zaman da din aleyhinde görüşlerin etkili olduğu disiplinlerde din tanımının merkezinde insan vardır. İnsanın dine yönelmesinde kendisine neleri vaad edidiği değil, onun dinden ne beklediği önemlidir. Neticede “duygu” kavramı merkezdedir. İnsanın din adına yüklendiği sorumlulukların ruh dünyasında ve sosyal yaşamında hangi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğu sorunu din tanımını büyük ölçüde şekillendirir. Bunlardan bir kısmını aşağıdaki gibi özetleyecek olursak;

Durkheim, dini toplumun minyatürleştirilmiş modelini veren bir kurum olarak tanımlar. Toplumun tüm düzen ve yapılarının dinde ifade edildiğini belirtir (Mardin, 2002: 30).

W. James, dini kişisel bir duygu olarak ele alır ve dinin tek bir ilke ya da özü temsil etmek anlamında olmayıp kolektif bir kavram olduğunu belirtir. Dindarlığı da bu açıdan değerlendirerek büyük ve üstün bir varlığa karşı en kuvvetli duygulara sahip olanların en dindar kimseler olduğunu söyler (Mehmedoğlu, 2004: 32).

Wach’a göre, W. James’in bu tarifi, dinî tecrübenin sınırlarını tam olarak çizememesi ve meseleyi ferdî duyguya bağlaması yüzünden eksik kalmaktadır. Dinî tecrübenin tarifinin tam olabilmesi için subjektif yönü kadar objektif yönünün de hesaba katılması gerekir (Günay, 1998: 221).

Otto, dini “kutsalın tecrübesi” olarak tanımlıyor. Kutsal tecrübesinde, bu tecrübeyi meydana getiren duygular duygusal bir yapı içinde birleşmeleri sayesinde kılık değiştirirler. Öyle ki artık bu duygular, orada sıradan tecrübelerle benzer bir yapı arzederler (Vergote, 1999: 119).

Freud psikanaliz ile din arasındaki görüşlerini “Bir İllüzyonun Geleceği” adlı eserinde ele almaktadır. Freud’a göre din, çocukluk tecrübesinin bir tekrarından ibarettir. Bir çocuk, korktuğu ve kendisini güvende hissetmediği anlarda babasına

karşı beslediği güven, hayranlık ve korku içinde nasıl hareket ediyorsa, burada da öyle hareket eder (Egemen, 1952: 39).

Jung'a göre din, insan zihninin biricik tutumudur. Burada "güçler" olarak anlaşılan, tanrılar, ruhlar vs. gibi insanın farklı isimlerle adlandırdığı ancak kendisi için güçlü, tehlikeli, yardımcı ya da kendisini feda edercesine seveceği ve tapacağı kadar da anlamlı ve güzel bulduğu şeylerin, dikkatli bir gözlemi ve hesaba katılmasıdır (Yung, 1982: 20).

Yung'un din tanımında özellikle "numinous tecrübesi" ya da "kutsalın tecrübesi" vurgulanmaktadır. Jung'a göre numinous tecrübesi, Otto'nun da belirttiği gibi, gizemli, korkunç ve ifade edilemez olan Tanrı'nın doğrudan bir tecrübesidir. (Kısa, 1999: 68-69)

Fromm, din teriminden anladığının, bir topluluğun bireylerince paylaşılan ve o bireylere belli bir yöneliş, bağlanma amacı kazandıran herhangi bir düşünce ve eylem sistemi olduğunu söyler (Fromm, 1990: 30). Allport'a göre din, her şeyin arka planındaki değeri bulmaya yönelik bir arayış olduğundan dolayı tüm yaşam felsefelerinin en kapsamlısıdır (Sambur, 2007: 27).

1.1.2 Dindarlık

Dindar kişinin bağlılığı, aklî esaslarla açıklanabilecek bir bağlılık değildir. Çünkü dindar kişi, akılla kavranılması mümkün olmayan bir varlığa saygı duyar (Draz, ?: 49). Dinin etki boyutuna baktığımız zaman görürüz ki bütün fikir, felsefe ve ideolojilerden daha kuvvetli bir yapıya sahiptir. Çünkü din, diğer alanlardan farklı olarak fikir sahasından taşarak kültürle etkileşime geçer ve günlük işlere kadar girerek ferdi kuşatır. Dinî olmayan meselelerde dahi kişiler arasında ortak tavır oluşmasını sağlar. Böylelikle o dinin mensuplarının dünya görüşlerini şekillendirerek birliklerinin devamını sağlar (Sezen, 1988: 39-40).

Din denildiğinde bizzat kişinin dinî yaşayışının kendisi anlaşılır. Dindarın ruhî yaşayışını analiz edebilmek için dinî yaşayışlarını ve davranışlarının hepsini bir bütün halinde değerlendirmek gerekecektir. Çünkü dinî yaşantı yalnız iç dünyada kalmayıp hareket ve davranışlarla somut bir hal alacaktır. Böylece dindarın duygu âlemine ait tecrübeleri dış görüntülerle birlikte incelenebilir (Armaner, 1980: 28).

Tutum ve inançlar kişinin şahsiyetine devamlılık kazandırır. Onun idrak ve faaliyetlerini şekillendirerek elde etmek için yöneldiği hedeflerinde ona hizmet ederler (Crech, 1970: 182). Bu bağlamda bir insanı da dindar olarak tanımlamak için bireysel ve toplumsal hayatına yansıyan tutumlarını ortaya çıkarmak, dinî inanç veya davranışlarını destekleyen, söz veya sembol ile ima edilen her türlü faaliyetini gözlemlemek gerekir (Mehmedoğlu, 2005: 262). İman bütün kişiliği kapsayıcı bir özelliğe sahiptir. Olgunlaşmış bir iman kişilik ile iç içe geçmiş bir yapıdadır. Dindar bir insanda dünya ve toplumla ilişki ve davranışlarına kadar bütün psikolojik hayatı imanın etkisi altındadır. Dolayısıyla karşılaştığı küçük ya da büyük problemlerle başa çıkmada imanı etkili bir motivasyon kaynağıdır (Hökelekli, 1993: 187-188).

Araştırmalar da göstermektedir ki dine inanarak ibadetlerini yerine getiren kişilerde bunu yapmayanlara oranla daha kuvvetli bir şahsiyet yapısı bulunmaktadır (Link, 1979: 20).

Yukarıda da değindiğimiz gibi dindarın sahip olduğu inançlar ve yerine getirdiği ibadetler gündelik olay ve durumlarla ilgili tutumlarına güvenlik duygusu aşılıyarak, bunların açıklanabilmesinde bir bakış açısı sunmaktadır (Subaşı, 2004: 42).

1.1.3. Dindarlığın Boyutları

Din, ilahi olan ile hayatın bütün yönlerini birleştirmeye çalışır. Bu birleştirme, dinamik bir yapı arzeder. Dindar insan da bu ilişkiye kişiliğinin her yönüyle katılır. Böylece dinî yaşayış insanın bütün boyutlarını kuşatmış olur (Hökelekli, 1993: 73).

Farklı inançlara sahip dünya dinlerini incelediğimizde her dinin mensuplarının farklı beklentiler içinde olduğunu görürüz. Bu farklılıklara rağmen dindarlığın kendini gösterdiği genel boyutlar açısından bir uzlaşma mevcuttur (Glock, 1998: 253). Dinî yaşayışın uzandığı alanları tasvir eden değişik modeller arasında en uygunu Glock ve Starck'ın ortaklaşa çalışmalarında ortaya koydukları boyutlardır. Buna göre dinin, biri diğerini tamamlayan beş ayrı boyutundan söz etmek mümkündür. Hökelekli, 1993: 74) Bu boyutlar dinî tecrübe boyutu, ayinsel (ibadet) boyut, ideolojik (inanç) boyut, bilgi boyutu ve dini kanaatlerin etkileme boyutu şeklinde birbirinden ayrılır (Glock, 1998: 254).

Dindarlığı ölçme çalışmaları daha başından beri Batı'da teorik ve uygulama düzeyinde kapsamlı projelere konu edilmiştir. Bu nedenle de dindarlık ve buna ilişkin çalışmaların akademik ve entelektüel şablonu hâlâ Batı'ya aittir ve bizde gerçekleştirilen çalışmaların çoğu bunlara dayanır. Bugün dinî kanaatlerin ampirik kanıtlamalarında olduğu gibi, dindarlığı ölçmeye, değerlendirmeye yönelik girişimlerin çoğunda da metodolojik düzeyde bir özgünlük sorunu gündeme gelmektedir (Subaşı, 2004: 99).

Türkiye'de dindarlık çalışmaları daha çok dinî hayatın gözlemlenmesi açısından ele alınmaktadır. Mehmet Toplamacıoğlu'nun 1962'deki öncü çabasını Erdoğan Fırat (1977), Ünver Günay (1978/1999), Recep Yaparel (1987), Kayhan Mutlu (1989), M. Emin Köktaş (1993,1997), Münir Koştaş (1995) ve Mustafa Arslan'ın (2004) çalışmaları izlemiştir. Müslüman dindarlığının ölçümüne ilişkin çalışmalarda özellikle Glock başta olmak üzere Lenski, King ve Hunt gibi araştırmacıların 1960'lı yıllardaki çalışmalarına yansıyan bulgu ve yöntemlerden yararlanılmıştır (Subaşı, 2004: 100).

1.1.3.1. İnanç Boyutu

“İnanmak” terimi, sadece bir din için değil bir ideolojinin kabulünü ifade etmek için de kullanılabilir. Fakat dindar insanın inanması, dünya ve geleceğini görüş tarzı değildir; bu inanç, imanlı insanın gerçekliğini tasdik ettiği bir varlık ile alâkalıdır. Böyle bir tasdik dinin kendini ifade ettiği ilkelerin hepsini kapsamaktadır (Vergote, 1999: 29).

1.1.3.2. İbadet Boyutu

Davranış: Organizmanın uyaranlar karşısındaki tepkilerinin tümüne davranış denir.. (Mithat, 1980: 55) İçinde bulunduğu toplumsal, ekonomik ve kültürel koşullar dolayısıyla geliştirdiği ve onu aynı durumdaki kimselere yaklaştıran davranımların tümüne verilen genel addır (Bakırcıoğlu, 2006: 76).

İbadet tecrübesi; yüce varlığa inanmanın doğal ve zorunlu yansıması; kendini adamanın ifadesi; derunî bağlılığın davranışlardaki sembolik ifadesi (Bahadır, 2002: 146) dinin gözlemlenebilir objektif yönünü oluşturan uygulamalar bütünüdür (Certel, 2003: 117).

İnanan insanda, duygu boyutuyla farklı şekillerde tezahür eden, düşünce ile belli bir sistematik kazanan dini yaşantı davranışla da pekiştirilerek sürekliliğini muhafaza etmiş olur. Düşündüğü veya savunduğu görüşü davranışları ile uyum içinde olanların istikrarlı olarak nitelendirilmesi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Dinî irade olarak da adlandırılan bu eylemlerde vaziyet alış, tavır, tutum, jest ve mimik gibi sözcüklerle ifade edilen davranışlar mevcuttur. Dinî duygu ve düşünce, davranış haline dönüşmezse orada dinî irade yoktur (Armaner, 1980: 119-120).

1.1.3.3. Tecrübe (Duygu) Boyutu

Duygu sözlükte belirli nesne, olay ya da kişilerin, bireyin iç dünyasında uyandırdığı izlenimi (Enç, 1980: 66) karşılayan kelimedir. Yung'a göre ruhun dört temel işlevinden birini ifade eden duygu varlık, olgu ve olayların kişi için taşıdığı değeri (Bakırcıoğlu, 2006: 85) gösterir.

Duygu insanda iç ya da dış etkiler sonucunda şuurlu bir katkı olmadan oluşan (Peker, 2003: 102) içinde haz ve elem unsuru bulunan, zihinsel işlevlerden ayrı olarak kişide yarattığı değişme, etki ve tepkilerin bütünüdür (Köknel, 1982: 63). Genel olarak duygular bireyin yaşamı boyunca, onun düşünce ve davranışını etkileyen bir etmen olarak bilinir. Duyguların en ilkeli ve en göze batan şekli heyecanlardır. Heyecanlar aniden ortaya çıkan, çok şiddetli duyulan kısa süreli duygulardır. Heyecanların, şiddeti azalmış ve sürekli şekillerine “duygu, his” denir (Pazarlı, 1982: 92; Certel, 2003: 105).

Duygular anlaşılması mümkün olmayan esrarlı olaylar değildirler. Kişinin hayata karşı takındığı tavra ve davranış kalıbına uygun ortamlarda ortaya çıkmaktadırlar. Bu durumları kişinin yararına olarak değiştirirler (Adler, 1997: 221). Günlük yaşamda ortaya çıkan nefret, sevinç üzüntü gibi kavramlar duyguları ifade eder. Bu tepkiler duyguların somutlaşmış halidir.

Duyguların farklı tezahürlerini zikrettikten sonra, araştırmamızda taşıdığı önem bakımından zihni ve manevi duyguların bir çeşidi olan dini duyguyu izah etmek istiyoruz. İnsanın iç dünyasını ele aldığımızda duyguları inceleriz. Çünkü duygular kişiyi motive eden bir yapıya sahiptir. Biz insanın hangi davranışı neden yaptığını pek çok defa ruh dünyasında meydana gelen değişimlerden yola çıkarak izah etmeye

çalışırız. İnanan bir insanda dini motivasyonu sağlayan bir takım duygular vardır ki bunlar dini duygulardır.

Dinî duyguların özelliklerine gelince genel anlamda şunlar söylenebilir: Dinî duygu, kültürel ya da ailevî bir bağımlılık ya da onun canlandırılmış hali değildir; o tamamen rasyonel bir inanç sistemi de değildir. Dinî duygu konusunda ileri sürülen bütün formüller tek başlarına hep yetersiz kalmaktadırlar. Gelişmiş dinî duygu, birçok faktörün sentezinden oluşmaktadır. Bütüncül bir tutumu şekillendiren dinî duygunun fonksiyonu, bireyi anlamlı bir şekilde bütün varlığıyla ilişkilendirir (Allport, 2004: 122). Bireyin günlük hayatı içinde meydana gelen olaylara merhamet ve şefkat nazarıyla bakabilmesi, yakınlarına yardım etmesi, kötülükten nefret etmesi gibi duygular, dinî yaşantıda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Dinî boyutu içeren bu hisler aynı zamanda sempati ve sevgi duygularının tabii sonuçlarıdır (Pazarlı, 1982: 96).

Din duygusu hakkında farklı tanımlar yapılmaktadır. Din duygusu, tek bir duygu şekli olmayıp, dinî konular karşısında kişide beliren duygular, dinî tecrübe anında hissedilen duygu ve algıların genel adıdır (Hökelekli, 1993: 137-138). Kutsal olana yönelmeyi ve ona teslimi temsil eden din duygusudur (Armaner, 1980: 114-115). Din duygusunda, dindarın tecrübe ettiği veya Tanrı “ilahi varlık” ile olan ilişkilerini ihtiva eden duyular, algılar ve duyguları içine alan zirve tecrübeler yer alır (Kula, 2001: 49).

Din duygusu yalnız insana mahsus olan, gelişerek kâmil noktaya ulaşan bir özelliğe sahiptir. Bir diğer önemli bir özellik de bu duygunun kutsal karşısında korku ve yüceltme ile beraber olan bir duygulanma içermesidir. Din duygusu, yalın haldeyken aklın ve tecrübenin müdahalesi yoktur; fakat olgun bir şekle gelince aklın ve tecrübenin müdahalesi başlar. İnsan, öğrendikçe ve tecrübe ettikçe, bu basit kabiliyete akfî kavramları da ilave eder. Duyguların düşüncelerle birleştiği böyle bir inanç kişiyi dış tesirlere karşı daha dirençli hale getirir (Pazarlı, 1982: 96,105,110).

Ferdin dindarlığının temelinde yatan din duygusunun insanlarda fitrî olarak bulunduğu üzerinde bazı bilim adamları hemfikir olup ayrıca İslâm dinî de bu duygunun insanda yaratılıştan geldiğini ortaya koymaktadır (İmamoğlu, 1996: 114). Son zamanlarda çocuk psikolojisi üzerine yapılan araştırmalar, çocuğun, dinî inanca

karşı hassas ve eğilimli, dinî inancı kabullenmeye hazır ve istekli olduğunu ortaya koymuştur. Bu husus İslâm literatüründe “fitrat” kavramı ile ifade edilmektedir. “Fitrat” hadisi insanın dinî gelişiminde, doğuşla getirilen fitrî-dinî eğilim ile, çocuğun hayatında ana-baba ile temsil edilen çevre özelliklerinin karşılıklı etkileşim içinde olduğunu haber verir. Buna göre, çocuk doğduğu anda hazır bir din ya da Allah inancı yoktur, fakat buna tabii bir eğilim vardır (Hökelekli, 1993: 124,125,126). Bu tabii eğilim kişinin yaşadığı toplum içinde belirli bir dine mensup olabilmesi, sosyal çevre ve din şuuru geliştirmesiyle somut bir inanma eylemi haline dönüşür (Uysal, 1996: 24).

Din duygusu, dinî inanç ve dinî ibadetlere nazaran, hassas ve daha az açık olan yaşantı şekillerinin bulunduğu düşüncesine dayanır (Mehmetoğlu, 2004: 28). Bununla beraber gelişmiş bir kişilik, psikik yapının bu fonksiyonlarının hepsini birbirinden ayırmadan anlamlı bir bütünlük kurma gayretindedir (Allport, 2006: 122).

Dinî tecrübeyi meydana getiren duygular duygusal bir yapı içinde birleşmeleri sayesinde kılık değiştirirler. Öyle ki bu artık bu duygular, orada sıradan tecrübelerden başka bir şey arzetmezler (Vergote, 1999: 119). Dua edenin duyduğu haz, bir insana iyilik yapmaktan, başkalarına yararlı olmaktan, adaletle davranmaktan ötürü hissedilen iç huzuru ve rahatlık gibi duygular aynı zamanda manevi duygular adıyla anılır. Bu duygular insanın ruhunu zaman içinde sarar, kişiliğini etkiler (Armaner, 1980: 114).

Din duygusu, tek bir duygu şekli olmayıp, insanı ilahî varlığa yönelten, dinî tecrübe anında ruhta meydana gelen birbirinden farklı duyguların genel adıdır. Bu duygular ilahî varlığın kudreti karşısında bir korku hali olabileceği gibi, onun sevgisine kavuşma isteği de olabilir. Kimi zaman O'nun yardımına ihtiyaç duyma olurken kimi zaman da verdiği nimetlerin karşılığında O'na şükran duygularını sunmak şeklinde olabilir. Bu duygular çoğu zaman iç içe bulunurlar. İnanan kişi bu duygularını Rabbine göstermek amacıyla dua ve ibadete yönelir. Zira ibadetler aynı zamanda insanın yaratıcısı karşısında duyduğu hislerin şekil ve anlam bakımından ifadesidir (Pazarlı, 1982: 116,119-120).

Dinî tecrübe yapısı itibariyle duygusal bir özelliğe sahiptir. Yukarıda da açıkladığımız gibi din duygusu, dinî tecrübe anında hissedilen duygu ve algıların genel adıdır. Dinî tecrübeyi oluşturan duyguların temel biçiminin olup olmadığı meselesi din psikologlarını oldukça uğraştıran bir konu olmuştur. Son durumda, kendi başına sınırları belli, arı ve ayırt edici tek bir dinî heyecanın varlığına rastlanmadığı için, genel olarak din konularının uyandırabilecekleri ortak heyecanlara “din duygusu” denilmektedir. Yani dinî tecrübe değişmez bir öze sahip değildir; değişik yaşantılar dinî konulara yöneltilebilir, hislerin geniş çeşitleri dinî niyet içine girebilir. Buna göre; dinî korku, sevgi, hayranlık, bağlılık, dayanma, güvenme, sığınma, teslim olma, ümit, sabır, şükür, minnettarlık, saygı, hürmet ve tâzim, hüzn, rıza, haya gibi duygular, dinî tecrübe içerisinde yer alan önemli duygulardır (Hökelekli, 1993: 137-138).

Dinî duygu şuurla iç içe geçer, hayatın akışına dâhil olur. Dinî duygu ilahî bir güce inanmaktan kaynaklanan düşünce, hayatı algılama biçimlerinin farklı şekillerde duygularda karşılık bulmasıdır. Bir duanın kabulü için bir ümit halini içerebileceği gibi, elde edilmiş bir nimete karşılık minnettarlığını bildirmek şeklinde de olabilir (Yavuz, 1987: 36).

Neticede dinî duygular, kişinin benliği içinde homojen bir yapı arzeder diyebiliriz. İnanan bir insanı düşünelim, bu kişi sadece ibadet ederken değil, sıradan bir eylemde bulunurken de dini duygularının etkisinde bir tavır sergileyebilir. Umutla beklediği bir isteği olduğunda Allah’a şükreder yahut bir problemle karşılaştığında dua ile yardım ister. Bu tür davranışlar belli bir şekle bağlı olmayıp inanan insanda duygularının harekete geçirdiği durumlardır.

1.1.3.4. Bilgi Boyutu

Bilgi boyutunda şuur sahibi bir varlık olan insanın kendisinin dışındaki varlıkları kavradığı gibi kendi şuurunu da algılaması vardır (Uysal, 2006: 40-41). Burada önemli olan değişimlerin iç ya da dış kaynaklı olması değil bu değişimlerin farkında olabilmektir (Güngör, 2000: 56). En büyük ussal bir işleve sahip olan düşünce yargılar, dışlar. Nesnenin ne olduğunu belirterek onu o olmayandan ayırır (Yung, 1982: 84-85).

Bütün dinler mensuplarından inançları hakkında bilgi sahibi olmalarını talep eder (Mehmedoğlu, 2004: 29). Dini hakkında bilgi sahibi olan kişi de tevbe, affedilme gibi durumlar başta olmak üzere günlük yaşatısına dair pek çok talebinde dine müracaat eder (Allport, 2004: 105). İnancının kendine sunduğu ilkeleri ideolojik boyuta taşıyan birey kendini, içinde yaşadığı toplumu, insan ırkını aşan evrensel bir düzen kurmaya çabalar ve kutsal düzenin bir parçası olarak her Őeyle uyum içinde yaşamaya yönelir (Cüceloğlu, 2005: 354).

1.1.3.5. Etki Boyutu

Dinin bu boyutu bireyin inanca dair her türlü birikimini hayatına aksettirmesini kapsar. Etki boyutu dini, aşkın varlıkla ilişkilerden beşeri yöne sevkeder ki burada dinin insan hayatındaki sürekliliğine de olumlu yönde katkı sağlamış olur.

1.2. Dua

Dinin farklı boyutlarının her biriyle bağı bulunan bir alanı temsil eder. Dua kimi zaman sözcüklere dökülerek bir ifade iken, kimi zaman bir günaha girmekten korkan dindarın tutumu olabilir. Duanın farklı formlarının olması kulluktaki etki alanının gücünü de göstermektedir. Bu yüzden dua her din için ‘‘aşkın’’ oln ile iletişimin biricik vasıtasıdır. Bu kavram hakkında yapılmış tanımlara bakacak olursak;

Dua kelimesi masdar olarak çağırmak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek anlamlarına gelir (Karaman, 2006: 128). Dua kelimesi ayrıca yalvarmak, bir Şey için Allah’tan yardım dilemek, namaz kılmak anlamlarına gelir(Bayraklı, 2001: 134) ki burada dua eden kişi Yaratıcıya hamd, Şükür, rica, dilek ya da tevbe içerikli yakarışlarla yönelir (Gündüz, 1998: 101).

Dinî davranış Şekillerinden biri olarak duada Yaratıcıdan talepte bulunmanın yanı sıra verdiği nimetler karşısında Şükür etme ve sevgi ile O’na yönelme gibi her hareket mevcuttur. İstemenin Bu bakımdan dinî hayat içerisinde duanın merkez bir yeri ve önemi vardır. Dua bir talep fiilidir ve çoğunlukla da bu talep maddî mahiyettedir. En klasik maddî talepler sağlığa kavuşma, bir hastanın iyileşmesi, bir işte başarıya ulaşma, tehlikelerden korunma, bir menfaatin temini ya da bir zararın ortadan kalkması gibi Őeylerdir. Bu maddî talep içeren dualardan, daha manevleşmiş

dua şeklerine doğru yavaş yavaş bir geçişin varlığı da kimilerinde açıkça müşahede edilebilmektedir (Hökelekli, 1993: 214,218).

Dua ve ibadet, kendi gücünün sınırlılıklarının farkında olan insanın sınırsız güçteki yaratıcısından yardım talep etmesidir. Yardım isteğinde bulunma kişiye yalnız olmadığını hissettirerek ümit duygusuyla hayata daha güçlü tutunma imkânını sağlayacaktır. Yapılan araştırmalar da göstermiştir ki düzenli şekilde ibadet ve dua eden insanlarda hastalanma daha seyrek, hastanede kalma süresi daha kısadır (Tarhan, 2009: 102).

İnsan dua ederken içinde bulunduğu hal ile ilgili; duâ esnasında insan, kendisini kuşatan ilahî varlıkla konuşmakta, O'na hitap etmektedir. Rabbini tazîm ve takdis edip, O'na hamd etmektedir. O'na taleplerini iletirken Allah'ın da kendisini işittiğini bilmektedir. Allah ile olan bu sözlü iletişime lütuf ve ihsanlarına teşekkür ederek son verir (Pazarlı, 1982: 124-125, 126). Dua ederek Allah ile iletişime geçen kişi kendi geçiciliğinin farkındadır. Eksikliğinin sebep olduğu gerginliği gidermek, geçiciliğini itiraf ederek hayatının daha anlamlı olması için umutla ve güvenle Allah'a yönelir (Vergote, 1999: 238).

Mümin insanın, tıpkı duaya olduğu gibi ibadete yönelmesinde de rol oynayan temel duygulardan biri kendisine verilen nimetlere karşı şükran ve minnettarlık duygularını ifade edebilmektir. Bu amaçla şükür kurbanı ve şükür namazı bulunmaktadır. Bu duygu ayrıca başlıca dua güdülerinden birisidir. Böyle olunca insan, sırf Allah'a şükran duygularını ifade etmek için samimi bir yönelişle dua edebilir. İslamî açıdan bakıldığında her türlü ibadet aynı zamanda Allah'a bir şükür ifadesidir (Pazarlı, 1982: 126).

1.3. Dinî Tutum

Tutum bireyin insan, nesne, olay ve olgularla ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan eğilim ve tavrı ifade eder (Bakırcıoğlu, 2006: 217). Bilinçli bir yönlendirme olabileceği gibi, bir eğilim ya da alışkanlık da olabilir. Bir insanın tutumu genellikle ona içinde yaşadığı toplumca aşılır (Hançerlioğlu, 1988: 356).

Bilişsel, duygusal ve davranışsal öğelerin tutumu oluşturmadaki oranları farklılık gösterir. Burada önemli olan husus bu üç unsurun birbiriyle uyumlu hale gelmesidir. İstikrar kazanmış güçlü tutumlarda etkileşim daha kuvvetli iken zayıf ve belirginlik kazanmamış tutumlarda ise özellikle davranış unsuru çok zayıf olabilir. Öğeleri, bir tutumu kendi içinde tutarlılığı olan bir sistem haline sokar. Böylece tutum, bireyi davranışa hazırlayıcı karmaşık bir eğilim vazifesi görür.(Kağıtçıbaşı, 1985: 84,86,123); (Uysal, 1996: 29-30)

Dinî tutuma gelince, kişinin dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını belirleme tarzıdır. Yani kişinin dine dair bilgi ve inançları (zihni unsur), dinin bütününden ya da her hangi bir esasından hoşlanması veya hoşlanmaması (duygu unsuru) ve dinle ilgili davranışları, yani lehte ve aleyhteki, bir takım faaliyetleri (davranış unsuru) onun dini tutumunu oluşturur (Peker, 2000:146). Dini tutumları meydana getiren bu unsurlar da karmaşıklık boyutuna sahiptir. Mesela, hiç hacca gitmemiş bir müslüman ile gidenin hacla ilgili olumlu tutumunun duygusal unsuru karmaşıklık bakımından aynı değildir. Yine sadece yeri geldiğinde müslüman olduğunu söylemenin dışında hiçbir dini davranışta bulunmayan bir kişinin dinle ilgili tutumunun davranış unsuru yalındır (Certel, 2003: 146).

1.4. Dinî Kişilik

Kişiyi bütün ötekilerden ayıran ruhsal ve bilinçsel özelliklerin tümünün adına kişilik denir. (Hançerlioğlu, 1988: 229) Bireyin bedensel ve ruhsal yapısının, bilişsel ve duyusal tepki biçimlerinin, benlik oluşumunun özgün, karmaşık ve dinamik bir bütünü; şahsiyettir (Bakırcıoğlu, 2006: 150).

Kişilik, insana özgü farklı özellikleri bir arada barındıran, bedensel, duygusal ve zihinsel yapısının dış dünyadaki algılanış biçimidir.(Köknel, 1982: 24) Farklı yapılardaki bu oluşlar bir araya gelerek ferdin karakterize edilmesini sağlarlar (Guillaume, 1970: 228). Kişiliğimizi oluşturan unsurlar arasında bir taraftan biyolojik temele dayanan irsiyetle ilgili özellikler mevcutken, diğer taraftan ise din, ahlâk kuralları, kültür ve medeniyet gibi bütün toplum düzenini ilgilendiren ve ferdin psikolojisini etkileyen güçler bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle “şahsiyet, kişinin doğuştan getirdiği özellikleriyle daha sonra çevre faktörlerinin etkilediği ahenkli bir bütündür” diyebiliriz (Uysal, 1996: 27).

Ancak kişiliği daha da özelleştirerek dinî kişiliğe bakacak olursak burada imana bağlı olarak kurulan ve imanın etkisiyle gelişen bir yapı görürüz. İmana bağlı olmakla beraber bütün eğilimlerin mevcut bulunduğu, bilinç ve bilinç dışının ördükleri karmaşık ve bütünleşmiş yapıyla karşılaşırız (Mehmedoğlu, 2004: 80). Böyle bir kişilik yapısına sahip insanları bu özelliklerinden dolayı da belli tiplere göre tasnif etmek mümkündür. Psikoloji ve din psikolojisinde dinî şahsiyet ve dindarlık ile ilgili yapılan tasnif ve tasvirler yanında İslâm dininin bu konudaki yaklaşımını belirlemek için Kur'an-ı Kerim'e başvurmak gerekir. Kur'an'da dinî inanç ve tutumları bakımından insanların "mü'minler, münâfiklar ve kâfirler" şeklinde üç gruba ayrıldığı görülmektedir (Uysal, 1996: 27,28).

Dinî ve manevî inanç, amaç, duygu ve davranışların kişi için sadece ayırıcı birer özellik olmadıkları, bunların aynı zamanda hayatın ve kişiliğin özünü oluşturdukları söylenebilir. Zira din, pek çok insanın kimlik, kişilik ve benlik oluşumundaki işlevinin yanı sıra; insanın kendisiyle, diğer insanlarla, tabiatla ve Tanrıyla ilişkilerinde önemli bir rol oynamakta ve hayatın anlamına ilişkin bütüncül cevaplar sunarak bir dünya görüşü sağlamaktadır (Mehmedoğlu, 2006: 282).

Temelde dinî iman, bütün kişiliği kapsayıcı özelliğe sahiptir. Olgunluk seviyesinde ve tam bir tutum halini almış olan iman, kişiliği meydana getiren her şeyi kuşatabilen tek ruhî faktördür. Din, duygular, arzular, inançlar, dünya ve toplumla ilişki ve davranışlar içinde kendisini gösteren bütün psikolojik hayatı üzerine alır ve her bakımdan kişiliğe nüfuz eder. Benimsenmiş dinî inançlar, ferdin kişilik yapısında bir "bütünleşme" meydana getirme gücüne sahiptir. Dinî tutum halleri içerisinde bütünleşme gücünü gerçekleştiren şey, Allah'a imandır. İman ile kişilik arasında genel olarak karşılıklı bir ilişki mevcuttur. Dinî inancın kişi tarafından benimsenmesinin kuvvet derecesi ile, o ferdin kişiliğinin genel yapısı üzerindeki etkisi dikkate değer bir olgudur (Hökelekli, 1993: 187-188).

Kişide inanmayı sağlayan psikolojik şartlar nelerdir? İnsan, istediği bazen de korktuğu şeylere kolayca inanır (Guillaume, 1970: 276). En yüksek ve en güçlü değerle insan arasında kurulan bu ilişkinin adı dindir. Bu ilişki gönüllü de olabilir, gönülsüz de yani bu inancın hayatımızdaki etkisini ya bilinçli olarak sahipleniriz ya da fark etmeden etkisi altında oluruz (Yung, 1193: 119).

İman faktörünün, mutluluk, umut, hayatın anlamı gibi zihinsel etkenlerle anlamlı ilişkiler gösterdiği yapılan araştırmalarla desteklenmektedir. Kişilik psikolojisinin ana ilgi konularını oluşturan kişisel sağlık ve mutluluk, kendini gerçekleştirme, değerler, ahlak, duygu, öz-denetim, başa çıkma ve benzeri diğer pek çok olgunun anlaşılmasına yönelik araştırmaları da bu olguların dini-manevi tutum ve davranışlarla genelde olumlu ilişkiler sergilediklerini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede tevazu, bağışlama, diğergam, sevgi, ümit şükran ve hikmet gibi insanî erdemler üzerine hızla gelişen araştırmalarda da, bu erdemlerin kişiliğin diğer boyutlarıyla ilişkilerine ve hayattaki etkin işlevlerine ilişkin katkılarına dair önemli bulgulara ulaşılmıştır (Mehmedoğlu, 2006: 281-282).

İnsanın bağlandığı dinî yollar, çeşitli düşünce, duygu, davranış tarzlarını ihtiva eder. Dinî hedefler farklılık içerir. Bazı insanlar hayatın anlamını bulma, kendini gerçekleştirme yahut kalp huzuru için dine yönelirken, bazıları da fizik sağlığı, kişisel amaçları veyahut başkalarıyla yakınlık kurmak için dine yönelebilir (Pargament: 2005,282).

1.5. İnanç-Yaşantı İlişkisi

Dinî inanca sahip bir bireyde duygu, düşünce ve davranış boyutlarının bu inancın etkileri ile şekillendiğine yukarıda değindik. O zaman şöyle bir soru sorabiliriz; insana ait duygu, düşünce, tutum ve davranışları organize eden bir inancın gündelik yaşamda karşılaştığımız problemlerle başa çıkmada nasıl bir fonksiyonu vardır?

Araştırmalar göstermiştir ki, insanlar kişisel veya sosyal problemlerle karşı karşıya kaldıklarında, din insanlar için problemlerle başa çıkma yöntemi olarak etkili rol oynamaktadır (Pargament, 2005: 297). Sert dünyanın zorluklarıyla başa çıkabilmek için sevgi ve inanca ihtiyaç duyan birey için din moral gerçekliğe dönüşmektedir (Allport, 2006: 123). Dine yönelme, dolayısıyla Allah'a yakın olma hissi kişiye psikolojik bir destek, ruhsal bir güven sağlayabilir. Böylelikle inanan insan hayatından memnun olup kendini daha mutlu hissedebilir. Burada mutluluğu sağlayan faktör, heyecan verici duygusal tecrübelerin kişiye kendini özel hissettirmesidir (Yapıcı, 2007: 97).

İnsanın temel ihtiyaçlarını gidermek onu tatmin etmediğinden, manevî ihtiyaçlar oluşmaktadır. Takdir edilme, kendini ve neslini güvende hissetme ihtiyacı, dünyayı ve kendi bulunduğu durumu daha iyi hale getirme arzusu yine insanın ihtiyaçları arasındadır. Bütün bunlara karşı kendini engelleyenler karşısında aciz kalan insan o olumsuzluktan ancak ölümsüzlüğe inanma duygusuyla sıyrılabılır ve her şeyi yaratan güce sığınarak yükünü hafifletebilir (Tarhan, 2008: 216).

Dinî başa çıkma eylemleri, başka bireylerle, din adamlarıyla ya da Tanrı'yla olan ilişkileri içerebilir. Başa çıkma eylemleri, Tanrı'dan gelen bir uyarı olarak algılandığında duygusal değişimi, daha mutlu hayat için davranışsal değişimi içerebilirler. Ya da "Tanrım, lütfen problemleri çöz" gibi göreceli olarak pasif olabilirler (Pargament, 2003: 215). din başa çıkma süreci içerisinde farklı tarzlarda şekillendirme gücüne sahiptir. Ya problemlerin üstesinden gelme ya da kişinin ruh sağlığını korumak suretiyle sürece dâhil olur (Bahadır, 2002: 61).s Her şekilde de çözümün bir parçası olması adına başa çıkma sürecine katkı sağlar.

Yates ve eikibi (1981) ileri düzeyde 71 kanserli hasta üzerinde yaptıkları araştırmada, dinî inanç ve eylemlerin daha az ağrıya, daha çok mutluluk ve doyuma sebep olduklarını ortaya koydu. Jenkins ve Pargament (1988) 62 kanser hastası ve onlara refakat eden hemşirelerle ropörtaj yaptı. Hastalığının, Tanrı'nın kontrolünde olduğunu söyleyen hastalar önemli oranda daha az üzüntülüydü ve kendilerine olan özsayıları daha yüksekti (Pargament, 2003: 218).

Yukarıda yer verdiğimiz inanmanın faydasına ilişkin araştırmaların büyük çoğunluğu, sosyal veya fiziksel sağlık kriterleri üzerine odaklanmıştır. Buna karşılık, inanan birey veya grupların iman etmeleri psiko-sosyal olmaktan ziyade dinî sebeplere dayanır (Pargament, 2005: 289).

1.6. Yetişkinlik Dönemi Genel Özellikleri

Psikologlar, belirli fizyolojik ve psikolojik özelliklerin yoğunlaştığı dönemleri dikkate alarak insan hayatını çeşitli dönemlere ayırmış ve her dönemi kendi belirgin özelliklerine, tutum ve davranış çeşitlerine göre tasnif etmişlerdir. İnsan hayatında, belirli fizyolojik ve psikolojik özelliklerin yoğunlaştığı dönemler vardır. Bu tasniflerde kalıtım, beslenme, fiziki çevre, sosyo-kültürel ve ekonomik şartların da

hesaba katıldığını görmekteyiz (Uysal, 2005: 207). Yetişkin olmayı da bu farklılıklar bağlamında ele alırsak farklı tanımlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin toplulukçu kültürlerle sahip ülkelerde evlenmek, ebeveyn olmak, toplumun örf ve adetlerine uymak gibi ölçüler “yetişkin” olmanın temel belirleyicileri olurken, bireyler arası bağların zayıf olduğu bireyci kültürlerde ise, kişinin kendi sorumluluğu alması, bağımsız karar verebilmesi, ekonomik özgürlüğünü elde etmesi gibi kriterler yetişkinliğin başlıca işaretlerindedir. Dolayısıyla yetişkinliğe geçiş, biyolojik, bilişsel, duygusal, sosyal ve ekonomik boyutları olan ve kültürden kültüre değişime gösterebilen çok yönlü bir süreçtir (Kurt, 2008: 4).

Yetişkinliğin tasnifi yapılırken de kronolojik yaş, sırf kendi başına yetişkinliğin başlangıcı, orta yaş ya da yaşlılık dönemlerinin anlamlı bir göstergesi olmayabilir. Örneğin bir kişi 16 yaşında kendini bir yetişkin gibi görür ve ona göre hareket edebilir. Diğer taraftan bir başka kişi de üniversiteden mezun oluncaya kadar kendini tam yetişkin bir kişi olarak göremeyebilir (Köylü, 2004: 47).

İnsanlar kendileri ve diğer insanlar için üretebilecekleri duruma geldiklerinde biyolojik olarak yetişkin sayılırlar, kendi hayat sorumluluklarını kabul ettikleri zaman psikolojik olarak, kendi kültürlerinin yetişkinlik yıllarına ait rolleri üstlenmeyi uygun buldukları zaman da sosyal olarak yetişkin kabul edilirler (Köylü, 2004: 49). Yetişkinliğin tanımında da tasnifinde de fiziksel ve psikolojik özelliklerin beraber ele alınması bu tür değişkenlerin varlığından da kaynaklanabilir

“Yetişkin” bir kişi “büyümüş” bir kişi sayılır. Buradaki tanımın netlik kazanamaması, yetişkinin sadece fiziksel değil psikolojik özelliklerinin de alınması gereğinden kaynaklanmaktadır. Yetişkin kişinin fiziksel ve psikolojik bakımdan olgunlaşmış olduğu varsayılır (Onur, 2006: 56). Yetişkinlik de kendi içinde farklı özellikleri içeren üç döneme ayrılır. Bunlar; Genç, orta ve ileri yetişkinlik dönemleridir (Köylü, 2004: 44).

Genel anlamda 20-65 yaş arasını kapsayan yetişkinlik döneminin evrelerini tasnif etmede tam bir görüş birliği yoktur. Böyle olmakla beraber bu dönemde ilk yetişkinlik (20-35), orta yetişkinlik (35-55) ve son yetişkinlik (55 ve yukarısı) olmak üzere üç temel safhaya ayrılmıştır (Köylü, 2004: 36).

Yetişkinliğin kendi içinde farklı sınıflandırmalara tabi tutulmasında mevcut toplumların kültür yapıları, sosyo-ekonomik faaliyetleri de etkili rol oynamaktadır. Buna göre beden gücüne dayalı bir ekonomiye sahip toplumda yetişkinliği belirleyen faktör çalışarak ailenin geçimini sağlamak iken, sanayinin geliştiği ve eğitim seviyesinin yükseldiği toplumlarda kişi üniversiteyi bitirip kendi ayakları üzerinde durunca yetişkin kişi kabul edilir.

Genellikle yetişkinlik “olgunluk” dönemi sayılır. Olgun kişi durağan değildir, sürekli değişim ve yeniden uyum gösterir, kendini yeniler. *Olgunluk* bireylerin, yaşamın gereklerine ve zorunluluklarına başarılı bir biçimde uyum sağlamaları ve bunlarla esnek bir biçimde başa çıkabilmeleri için sürekli değişim gösterme yeteneğidir (Onur, 2006: 103-104).

Yetişkinlerin ihtiyaçlarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Olumlu bir benlik algısı, 2. Ailede saygı görme 3. Toplumda saygı görme, 4. Bir iş sahibi olmak ve o için gereklerini yeterli düzeyde yerine getirebilmek 5. Gerçekleştirmeyi düşündüğü hayat amaçlarını gerçekleştirmesi için zendiriciler ve imknlar 6. Sağlığını koruma 7. Dinî duyguları tatmin ihtiyacı (Kurt, 2008:16).

1.6.1. Yetişkinlik

Araştırmamızın rnekleme grubunu 20-40 yaş arası yetişkinlerin oluşturması nedeniyle bu kısımda yetişkinlik dönemi özelliklerine değineceğiz. Yetişkinlik döneminin fizikî ve psiko-sosyal özelliklerindeki değişim ve gelişim ile dinî yaşantısındaki belirgin hususiyetlere yer vereceğiz.

İlk yetişkinlik dneminini incelerken bu dönem içinde yer alan geç yetişkinliğe ayrıca değinmekte yarar görüyoruz. Çünkü geç yetişkinlik, yetişkinliğe girişi temsil ettiği için insan hayatının en önemli dönüm noktalarından biridir. Bu sebeple, ergenlikteki değişim bir bakıma yetişkinliğe hazırlık olarak görülebilir (Onur, 2006: 85).

Gençlik ocukluk ile erişkinlik arasında köprü vazifesi görür. Ergenlikte başlayan hızlı büyüme gelik çağının sonunda bedensel ve ruhsal olgunluk seviyesine ulaşmış olur. Ancak gelikte de tıpkı yetişkinlik döneminde olduğu gibi farklı faktörlerin devreye girmesinden dolayı net bir tanım mevcut değildir. Bu sebepten

yetişkinlik dönemi içinde değerlendirilen 21-25 yaş arası uzamış gençlik olarak da tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Örgütü de eğitim, barınma, iş imkânı gibi etkenlere bağlı olarak 15 ile 25 yaşları arasında bulunan kişileri genç olarak tanımlamaktadır (Yörükoğlu, 1989: 13-14).

İlk yetişkinliğin hangi yaşlara göre tasnif edildiğine dair psikolog ve gerentologlar arasında tam bir uzlaşma yoktur. Örneğin Neugarten ve Moore (1968) genç yetişkinliği 20-30 yaş arası olarak kabul ederken, Havighurst'e göre 18-35, Erikson'a göre 20-40, Bühler'e göre 25-45 yaşlar arası genç yetişkinlik dönemidir (Onur, 2006; 101).

Gençliğin hemen sonrasındaki bölüm olarak tanımlanan 'genç yetişkin' temelde ergenlikteki aynı insandır. Ancak genç yetişkinler, sorunlarla başa çıkmada daha büyük bir yetenek ve dünyayla ilişkilerde daha büyük bir kavrayış gösterirler (Onur, 2006: 105); (Mehmedoğlu,2001: 55).

Genç yetişkini diğer gruplardan ayıran özellikleri Erikson üç başlıkta özetler. Bunlar: 1) Bağımsızlık, 2) Kişilik, 3) Yakın ilişki ve dostluktur (Köylü, 2004: 57). Genç yetişkinler kendi kişisel deneyimlerini değerler sistemine katar ve kimliğin gelişen açıklık ve kararlılığını yansıtan kendi kişisel değerler sistemini oluştururlar; bu sistem, daha özgür ve derin ilişkiler kurdukları insanlar aracılığıyla gelişen kişisel deneyimlerin bir sentezidir (Onur, 2006: 109).

1.6.1.1. Fizyolojik Özellikler

Fiziksel açıdan hayatın en parlak dönemi 20-30 yaş dönemidir. Başka bir deyişle, insanlar bu yaşlarında yaşamlarının diğer zamanlarına oranla daha fazla enerji harcayabilir, daha uzun süre çalışabilirler. Fiziksel güç bu tepe noktasından sonra derece derece azalmakta, bu düşüş ancak kırklı yaşlardan itibaren önem kazanmaktadır (Onur, 2006;116).

1.6.1.2. Psikolojik Özellikler

Genç yetişkinlik zihinsel kapasitenin de en zirveye ulaştığı dönemdir. Zihinsel gelişimin ergenlikteki hızlı yükselişi soyut işlem yeteneğiyle birleşerek kişiyi yetişkinlerin dünyasına yönlendirmede en önemli rolü üstlenir. Daha az kendine

dönük, daha akılcı ve daha pratik bir zihin yapısı ortaya çıkar. Bu değişikliğin kaynağı olarak, kendinden daha ziyade dış dünyaya ait evlilik, meslek edinme gibi faaliyetlerde bulunması gösterilebilir. Ancak bu değişim sürecinde bireyin kişilik yapısının da geliştiğini unutmamak gerekir. Benlik ve çevreye ait fikirlerini yeniden gözden geçirip, hedeflediği isteklerinden ziyade daha gerçekçi olanları tercih edecektir; bu bağlamda, kişinin kendini algılayışından ahlak anlayışına kadar pek çok şeyde farklılıklar görülebilir. Ancak bu farklılıklar sorgulayıcı yapısından ödün veren kişiliğin tamamen değiştiği anlamına da gelmez (Onur, 2006: 121-122,129); (Köylü, 2004:56); (Mehmetoğlu, 2001: 58).

1.6.1.3. Sosyal Özellikler

Genç yetişkinlikte bireyin temel çabaları toplumsal dünyaya yönelmiştir. Yetişkinlikte gelişim sürecini özellikle toplumsal etkileşimler sağlar. Genç yetişkinlikte kişilik, aile içinde, iş dünyasında ve arkadaş topluluğunda yeni bir ilişkiler örüntüsü içinde sürdürülen aktivitelerle geliştirilir ve geleceğe yönelik çaba harcanır. Bu ilişkiler toplumsal bir ağ oluşturur ve gelişimin sürmesini sağlar. Tüm yetişkinler, oldukça karmaşık, çeşitli yaşam biçimleri ve katılma olanakları sunan toplumsal bir çerçevede yaşarlar. Ancak yine de, yetişkinlerin hemen hepsi zamanlarının ve enerjilerinin çoğunu toplumsal kurumlardan biri olan aileye ayırırlar. Aile yahut toplumsal çevreye yönelmeyen yetişkinlerde ilgi, maddî rahatlığa ve ruhsal sağlığa yoğunlaşır (Onur, 2006: 135); (Holm, 2007: 100-101).

1.6.1.4. Dinî Yaşantı

Yapılan bazı araştırmalar da, dini inanç ve ibadette 18-30 yaşlarında bir azalma ve 30'lu yaşlarla beraber tekrar bir artış olduğunu desteklemektedir (Mehmedoğlu, 2001: 65).

Yetişkinlik döneminin başlarında görülen dinî ilginin bu düşüşü, daha çok ibadetlere katılımdaki düşüş ve bazı dinî faaliyetlere ilgisizlik gibi göstergelere dayanmaktadır. Bu devrenin başlarını, “hayatın en az dindar olunan safhası” olarak tanımlarlar. Asrımızın ortalarında Batı ülkelerinde yapılan birçok araştırma 18-30 yaşları arasında dinî faaliyetlerde kesin bir düşüş olduğunu göstermiş, 30 yaşından sonra ise sürekli bir artışın varlığını ortaya koymuştur. Toplamacıoğlu'nun ülkemizde yaptığı

bir araştırma, bu değişime ilişkin araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Buna göre, 16-30 yaşlarında dinî uygulama en düşük seviyeye inmekte, daha sonra yaşla birlikte devamlı artmaktadır (Hökelekli, 1993: 282-283).

20-40 yaş devresinde fert, ya dinî şüphelerini çözümleyerek hayatının sonuna kadar ufak tefek değişiklerle tatminkâr olacak bir hayat felsefesi geliştirmiş veya dini tamamen reddetmiştir. Her iki halde de din artık fert için ilgi alanı olmaktan çıkmıştır. Devrenin başları hayatın en az dinî olan devresi olarak isimlendirilir. Dine karşı bu ilgisizlik evlenip anne, baba olunca kaybolur ve yeniden bir dine dönüş görülür. Bunun sebebi çocukları iyi yetiştirmek, onlara iyi örnek olmak arzusudur. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, dinî faaliyetlere katılım, dine kuvvetli ilgi duymak ile iyi sosyal uyum arasında doğru orantı vardır (Özbaydar, 1970: 16-17).

1.7. Kavramların Tanımı

1.7.1. Hamd ve Şükür

Övmek, razı olmak, hakkını ödemek ve teşekkür etmek anlamındaki “h-m-d” kökünden gelen *tahmid* kavramı sözlükte; tekrar tekrar övmek (Dinî Kavramlar Sözlüğü, 2006: 627), kendisindeki güzel vasıflardan ve yaptığı iyiliklerden dolayı bir kimseyi övmek (Yıldırım, 1987: 152) anlamına gelir. Ayrıca isteğe bağlı yapılan bir iyiliğe karşı gönül açıklığı ile o iyiliğin sahibine karşı saygı ifade eden bir övgü sözüdür (Yazır, 1992: 71). İstılahta; Allah’a hamdetmek, mü’min bir kulun Allah’ı anar anmaz kalbinden taşan duyguların ifadesidir (Kutub, 1991: 22).

“Hamd”de meydana gelen bağış, hamd edene ulaşmadığından dolayı bir taraftan daha fazla hakka bakan maksatsız bir saygı karakteri vardır. Diğer taraftan o bağışa kavuşanların sevincine katılmayı ifade eden bir kardeşlik duygusu ve kendi hakkına henüz ulaşmayı ulaşmış saydıran bir takdir payı vardır (Yazır, 1992: 71,73).

Kâinattaki düzeni, güzellikleri ve Yaratıcı’nın ilahî tezâhürlerini idrak eden bir mümin, bu durumda hissettiği saygı ve hayranlıkla karışık korku duygularını sesli ya da sessiz olarak dile getirir. Bu dua türünde Allah arzusu talep şeklini alır. Yani Allah, tapılacak ve övülecek bir varlık olarak görülür ve bunun dışında bir niyet ve motif taşımaz (Hökelekli, 1993: 227).

Şükür sözlükte; iyiliği anmak, teşekkür etmek (Erkan, 2004: 1473) karşılığını vermek, sahibini övmek (Dinî Kavramlar, 2006: 622), nimetin bilinmesi ve açığa vurulması (Ünal, 2003: 434) anlamlarını taşır. İstilahta ise şükür, insanın Allah'ın kendisine yüklediği vazifeyi en iyi şekilde yerine getirmesi (Yazır, 1992: 447), açıktan ve gizliden Allah'a yaklaşma gayreti (El-Cevziyye, 2004: 217), Allah'ın ayetlerine karşı takındığı tavır yahut “iman” manasına gelir (Izutsu, ?: 265).

“Hamd”in doğrudan bağlantılı olduğu kavram olarak şükür de hamd bağlamında izah etmek istiyoruz. Çünkü iç içe geçmiş, çoğu zaman birbirinin yerine kullanılan bu iki kavramın hem ortak hem farklı yönleri mevcuttur. Yine “hamd”in kullanımıyla benzerlikler içeren “medh” kavramını da bu bağlamda değerlendirerek bu üç kavramın birbirleriyle münasebetine yer vermiş olacağız.

Hamd, medihten genel olarak daha özel, şükürden de bir bakımından daha genel ve bir bakımdan daha özeldir. Her hamd, medihtir. Fakat her medih hamd değildir. Sonra bazı hamd, şükür (minettarlık) ve bazı şükür hamd olmakla beraber şükür olmayan hamd, hamd olmayan şükürler de vardır (Yazır, 1992: 71,72).

Medhin hamd ve şükürle farkı şöyledir: Medh canlı cansız her şeye yapılır, iyilik yapılmadan bazen önce, bazen sonra olabilir. Medh boş bir ümidin etkisi ile olabilirken hamd ve şükürde gerçeğe uygun bir doğrunun ifadesi vardır (Yazır, 1992: 72). Bu sebepten hamd ve şükür, sadece meşru ve ahlâk kurallarına uygun olan şeyler için yapılır (El-İsfehanî, 2007;341).

Hamd ile şükür için de şunları söyleyebiliriz: Hamd iyilikten sonra olur. (Razi, 1991: 306) Şu kadar var ki, onun hamd edene ulaşmış bir iyilik olması şart değildir (Yazır, 1992: 71). Yukarıda da değindiğimiz gibi “Hamd”de meydana gelen bağış, hamd edene ulaşmadığından dolayı bir taraftan daha fazla hakka bakan maksatsız bir saygı karakteri vardır. Diğer taraftan o bağışa kavuşanların sevincine katılmayı ifade eden bir kardeşlik duygusu ve kendi hakkına henüz ulaşmayı ulaşmış saydıran bir takdir payı vardır (Yazır, 1992: 73). Şükür ise sadece kişiye ulaşan nimetler için yapılır (Razi, 1991: 307). Şükürde elde edilen nimete sözlü veya fiilî veya kalp ile saygıda bulunarak ona karşılık vermek vardır (Yazır, 1992: 72).

Hamd ve şükür; ikisinin de nimeti vereni ululama olduğuna değindik. “Hamd”de geçmiş ve geleceği içeren bir ta’zim mevcut iken, şükür de geçmişe yönelik bir durumun hissiyatta tezahürü hâkimdi. Şükürde (minnettarlık), gerçekleşen bir geçmişin yüceltilmesi olduğundan dolayı daha zor, yapanları daha azdır. Bu husus Sebe Süresi 35. ayette “Kullarımdan şükredenler azdır” ifadesi ile belirtilmiştir (Yazır, 1992: 72,73).

Şükür Allah’ın başlattığı iyiliğin, insan tarafından karşılığıdır ve bundan dolayı en karakteristik ilâhî sıfatlarla ayrılmaz bir bağ kurmuştur. Şükür, imana o kadar yakındır ki Kurân’da çok defa şükür, iman manasında kullanılmıştır. Dolayısıyla özde ve temelde küfre zıttır. “Minnettarlık” İslâm ahlâk sistemi içinde çok önemli yere sahiptir. İnsanlar arasındaki sıradan dünyevî ilişkilerde bile yapılan iyiliğe teşekkür etmek, kadirbilir olmak temel ahlâkî kurallardan biridir. Sonuç olarak, ister dinî ister dünyevî olsun bir iyiliğe karşı hiçbir tepkide bulunmamak nankörlük olarak değerlendirilir (İzutsu. ? : 295,296) ;(İzutsu, 1991: 266).

1.7.1.1. İslam’da Hamd ve Şükür

Kur’an’da hamd, hepsi Allah’a nispet edilmiş olarak 43 yerde geçmektedir. Öncelikle Kur’an, beslemeden sonra el-Hamdulillah cümlesi ile başlamakta ve değişik sûrelerde 21 defa tekrarlanmaktadır. Yüce Allah, bu cümle ile hem her türlü övgünün zatına ait olduğunu haber vermekte, hem de kullarından bu cümle ile kendisini övmelerini istemektedir. Ayrıca, 17 âyette de esmâü’l hüsnadan “hamîd” ismi yer almaktadır. Bir yerde de hamd edenler anlamında “hâmidûn” kelimesi kullanılır. Peygamberimiz’in ismi olan ve hamd kökünden türeyen “Muhammed” kelimesi 4; “Ahmed” ise 1 yerde geçer. (Dinî Kavramlar Sözlüğü, 2006: 627). Allah’ın zatına mahsus kıldığı “hamd” birkaç ayette aşağıdaki şekilde kullanılmıştır. Buna göre, (4/131)’de bütün kâinatın yaratıcısı ve bütün eksikliklerden noksan olan Allah’ın hamde layık olduğu bildirilmektedir. Yine diğer bir ayette (9/112) tevbe ve ibadet edenlerden sonra hamd edenler zikredilerek, onlara da mükâfat verileceği müjdelenmektedir. Yunus Suresi 10. ayette de Allah’a iman ve itaat ederek nihâî mükâfat olarak cenneti kazanan müminlerin dua olarak Rablerini hamd ile tesbih ettikleri müjdelenmektedir.

“Hamd”e yapılan vurgu sünnette de karşımıza çıkmaktadır. Ebu Hureyre bir hadis-i şerifte Rasulullah (s.a.v.)’ın şöyle buyurduğunu nakletmektedir: “Şanı ve ehemmiyeti olup da “el-hamdulillah” ile başlanmamış olan her iş bereketten eksiktir.” Başka bir hadiste Ebu’l Musa El-Eş’ari radiyallahu anh, Rasulullah (s.a.v.)’ın şöyle buyurduğunu haber vermektedir: “ Bir kulun çocuğu öldüğü zaman Allah Teâlâ meleklerine. “Demek kulumun çocuğunu kabzettiniz?” der. Onlar da: Evet, derler. “Demek kulumun ciğerparesini kabzettiniz?” der. Onlar da: Evet, derler. “Kulum ne dedi?” der. Onlar da: Sana hamdetti ve “inna lillah ve inna ileyhi raciun (Allah’tan geldik, Allah’a döneceğiz)” dedi, derler. Allah Teâlâ’da: Kulum için cenette bir ev yapın; adını da hamd evi koyun, buyurur (Nevevî, 2006: 306-307).

Kur’an-ı Kerim ve hadislerde “hamd”in mahiyetini anlatan ifadelere kısaca yer verdik. Aynı şekilde şükür kavramına da değinecek olursak:

Şükür Kur’an-ı Kerimde yetmişden fazla ayette yer almaktadır. Ayetlerdeki anlamı itibariyle “şükr”, “küfr”ün zıddı olarak kullanılmaktadır (Ünal, 2003, 435). Bu durum da Allah’ın, kulunun kendisine şükretmesine verdiği önemi göstermesi açısından dikkat çekicidir. Nitekim kimi ayetler bu anlama gelmektedir ki bunlardan: 2/172. ayette iman edenlerin yalnızca Allah’a kulluk etmeleri istenmiş ve hemen akabinde de yalnızca Allah’a şükretmeleri emredilmiştir. Ayrıca 76/2-3 ayetlerinde, Allah insana işitme ve görme duyularını verdiğini sonra insana doğru yolu gösterdiğini haber vermektedir. Bundan sonra ise insanın ya bu nimetlerin farkında olarak şükredici yahut itaat etmeyerek küfredici oldukları haber verilmektedir. Yine 34/13’te Allah, Hz. Davud ve ailesine, şükredebilmeleri için amelde bulunmalarını emreder ve kullarından şükredenlerin az olduğunu bildirir. Yine Allah, insanların üzerinde lütfunun engin olduğunu ancak insanların pek çoğunun bunun farkında olmadığını çeşitli ayetlerde haber verir. Bunlardan bazıları şöyledir: 10/60, 2/243, 32/9, 12/38, 27/73, 40/6

Allah’a inanan insanın kulluğunu ifade şekillerinden biri de şükürdür. Kişiyi şükretmeye yönlendiren sebeplerden biri olarak kendisinden daha güçlü bir varlığa sığınma ihtiyacı gösterilebilir. İnanan insan, eksiklik duygusunu gidermek için Yüce Yaratıcı’ya yönelir. Dua eder, yardım diler. Duasına karşılık bulduğuna inandığı zaman da kalbi şükran hisleriyle dolar. Kimi zaman bu hislerini Allah’ın emirlerine

daha çok itaat ederek ifade eder. Allah Teâla Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette şükretmenin önemini belirtmiş ve Zümer/7'de de şükürün küfre zıt olduğunu haber vermiştir. İslâm âlimleri de eserlerinde şükre geniş yer vermişlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:

Cüneyd-i Bağdâdî şükürü nimetin ayrılmaz bir parçası olarak görür ve tanımını da bu çerçevede yapar. Cüneyd-i Bağdâdî (rah) demiştir ki: İnsanların genelinin şüküründe bir hastalık vardır. Kul, kendisine verilen nimetin artmasını ister, ancak bunu yaparken yüce rabbinin huzurunda nefesine ait sıfat ve arzularla bulunur. Asıl şükür kulun rabbinden başka bir arzusunun ve hedefinin bulunmamasıdır. Kulun şükürden aciz olduğunu bilerek güç ve takatini Allah'a ibadet ve taat etmeye adanması hakikî şükürdür (Kuşeyrî, 2005: 364) ; (El-Cevziyye, 1994: 168). Cüneyd-i Bağdâdî burada şükürü nimetin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamıştır. Buna göre, nimet Allah ile kul arasında hakiki kul olma adına bir gerekliliktir. Nimetin Allah'tan geldiğini unutup da nimete takılanlar Allah'a karşı perdelidirler (Câmî, ? : 241). Şiblî'de şükürü aynı şekilde tanımlamaktadır (Kuşeyrî, 2005: 316).

İnsan iyi amelde bulunmanın, nefsinin bir becerisi değil, Allah'ın kendisine verdiği bir nimet olduğunu hatırlayıp itiraf etmeli ve bu nimete şükretmelidir. Hakkıyla şükredemediğinin şuuruna varmalı, dolayısıyla bu nimetin kendisinden alınmasını hak ettiğini bilmelidir. İnsanın nefesine ağır gelen işleri yapması bir başkasının kendisine yardımı ile olmaktadır. İnsana ikramı yapan Allah olduğuna göre şükür ve hamde O'na aittir (El- Muhâsibî, 1997: 341, 342). Allah için de “şekûr” kavramı kullanılır ki bu da “şükreden kulunun az ameline karşı çok sevap vermesi ve kulunun kendisine şükretmesi için ona desteğini ikram etmesi” anlamında kullanılır (Kuşeyrî, 2005: 363).

İmam-ı Gazali, imanın iki kısımdan oluştuğunu bunlardan birinin sabır diğerinin şükür olduğunu söyler. Bunlar hakkındaki bilgisizliğin imanın iki tarafını bilmemek olduğunu söyler. İmanın varlığını teşkil eden nesneyi bilmeden de iman yolunda yürümenin düşünülmemeyeceğini hatırlatır. Şükürün ilim, hâl ve amelde meydana geldiğini söyler. Bu üç kavramı da birbiriyle bağlantılı olarak izah eder; İlim ni'meti ni'met verenden bilmek; hâl, ni'metin verilmesinden duyulan sevinç; amel de, dil, kalb ve beden şükre dâhil olmasıdır der (Gazali, 1973: 380).

Kulluğun her haline nüfûz eden şükür, dilde “evrâd-u ezkâr”; kalbde doğru hal ve yol üzere olmak; fiillerde ise ibadetleri yapmaya itaat şeklinde gerçekleşir (Canan, 1993: 477)

“Her ikram sahibi, kendisine teşekkür edilmesini önemser. Teşekkür etmek o canlının yaşadığının ispatıdır. Şükürsüzlük bunu yalanlamak anlamına gelir. Şükürün bilinçli ya da bilinçsiz yapılması bu konudaki önemli bir ayrımdır. Şükürsüzlüğün ölçüsü hırs ve doyumsuzluk iken, şükürün ölçüsü yetinme, kanaat, razı olma ve memnuniyettir” (Tarhan, 2009: 104).

Bir dua tipi olarak şükür duasını inceleyecek olursak, insanın, Allah’ın sonsuz lütfu ve ikramı karşısında takındığı tavır ve hissettiği duyguları en iyi ifade tarzı şükür duasıdır. Şükretme davranışı, belki duanın en kolay ve yaygın ifade yoludur. Normal olarak insanlar daha çok kendilerine verilen hediyeler ve yapılan yardımlar için teşekkür ederler. Kendi varoluşumuzla birlikte, hayatımızı sürdürmemiz için gerekli ihtiyaçlarımızı ve hayatı renklendirip güzelleştiren, zevk ve değer yüklü hale getiren, sayısız nimetleri sınırsızca temin ve tedârik eden ilahî kaynağın bağışlarına karşı minnettarlık ifadeleri ortaya koyabiliriz. Çoğu aileler çocuklarına ilk olarak şükür duasını öğretirler (Hökelekli, 1993: 226).

1.7.1.2. Ailede Gelişen Hamd ve Şükür Algısı

Çocuklukta kavramların şekillenmesi bebekliğin bitimiyle başlar. Kavramlar basitten bileşiğe, somuttan soyuta doğru yavaş yavaş gelişir. Soyut kavramlarla düşünmenin ancak 11 yaşında mümkün olduğu, dini konularda ise bunun 13 yaş civarında gerçekleştiği araştırmaların ortaya koyduğu bir husustur (Selçuk, 1990: 32,35). Bundan önceki dönemlerde çocuğun zihinsel faaliyetleri somut olanı algılamaya yönelik, dolayısıyla taklidin etkili olduğu bir yapı arz eder. Çocuk, anne babasının değerlerini, onların söz ve davranışlarını kendisi için bir davranış modeli olarak alır (Aydın, 2005: 31).

Yukarıdaki cümleden hareketle şunu söyleyebiliriz ki çocuğun ilk ve en yoğun eğitim sürecini yaşadığı aile içi etkileşimin çocuğun dini duygularını şekillendirmedeki önemi yadsınamaz. Çocuk dine dair ilk izlenimlerini ailenin tutumlarıyla kazanır.

Sosyal-Psikoloji alanında yapılan çalışmalar göstermiştir ki, bireylerin dinsel tavırları aileye sıkı sıkıya bağlıdır. Sosyal kurumlar arasında hiçbiri, aile ve din kadar böylesine uyumluluğu gerçekleştirememiştir (Armaner, 1980: 75). Çocuk ilk defa genel eğitim ile olduğu gibi dinî tecrübe ile de doğrudan doğruya ailede karşılaşır. Eğer çocuk dinî inanç ile temasa geçirilmişse zihin dünyasında dine dair etkilerin oluştuğunu görüyoruz. Çocuk ya anne-babasından yahut büyük anne veya büyük babasından dini uygulamaları görmektedir. Algıladıklarını kendi tecrübeleri, kabiliyetleri ölçüsünde işleyerek zihin dünyasında bir din algısı oluşturacaktır (Yavuz, 1987: 46).

Aile fertlerinin namaz kıldıklarını gören çocuk, ne anlama geldiğini anlamadığı bu davranışları taklit edebilmektedir. Bir şeyin olmasını istediği zaman bunu Allah'a dua ile bildirmesi ona büyükleri tarafından öğretilmektedir. Çocuğun hamd ve şükürle tanışması da çoğunlukla bu süreç içinde gerçekleşir. Ebeveyninin çocuğa yemeklerden sonra hamd etmeyi öğretmesi yahut kendi konuşmalarında bu ifadeleri kullanmaları çocuğun da bu kavramlara aşinalık kazanmasını sağlar. Çoğu aileler çocuklarına ilk olarak şükür duasını öğretirler (Hökelekli, 1993:226).

BÖLÜM 2 : ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE TAHLİLİ

2.1. Evren-Örneklem

Araştırma evreni İstanbul ilinin Ümraniye ve Kadıköy ilçeleriyle sınırlıdır. Örneklemi oluşturan denekler 220 kişi olup, yaş aralığı olarak insan yaşamının farklılaşma ve geçiş süreçlerini kendinde barındıran 20-40 yaş döneminden oluşmaktadır. Denekler basit tesadüfi yöntemle seçilmiştir.

2.2. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri

Araştırmanın örneklemini oluşturan deneklerin çeşitli demografik özelliklerine göre dağılımını ve bunların yüzdelerini gösteren tablolar sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

Hamd ve şükür kavramlarının psikolojik tahlilinin yapıldığı çalışmamızda, araştırma yöntemi olarak anket metodu kullanılmıştır. Buna ilave olarak araştırmacı gözlem ve açıklama yöntemlerini de kullanarak deneklere çalışma hakkında bilgi vermiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanan anket formları gönüllü katılımcılara uygulanmıştır.

Anket formu 28 sorudan oluşmaktadır. İlk aşamada 6 soruyla deneklerin demografik özellikleri tespit edilmeye çalışılmış daha sonra da çalışmanın içeriğiyle ilgili sorulara yer verilmiştir. Anketlerden elde edilen verilerin analizinde SPSS 16.0 paket programı kullanılmıştır.

2.2.1. Deneklerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 1: Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	(N)	Yüzde (%)
Kadın	120	54,5
Erkek	100	45,5
Toplam	220	100

Tablo 1'deki verilere göre araştırmamıza katılan 220 yetişkinin 120'si (%54,5) kadın, 100'ü (%45,5) ise erkektir.

Tablo 2: Yaş Dönemlerine Göre Dağılım

Yaş	N	%
20-24	36	16,4
25-29	67	30,5
30-40	117	53,1
Toplam	220	100

Tablo 2’deki verilere göre deneklerin 20-24 yaş dönemleri arasında olanlar 36 (%16,4) kişi, 25-29 yaş dönemleri arasında olanlar 67(%30,5)kişi, 30-40 yaş dönemleri arasında olanlar ise 117 (%53,1) kişidir. Örneklemin yaş dönemlerine göre dağılımına baktığımızda 30-40 yaş döneminde olanlar yani yetişkinlik dönemi sorumluluklarını en yoğun şekilde yaşayanlar %53,1’lik oran ile ilk sırada yer almaktadırlar. 20-24 yaş dönemi aralığında bulunanlar ise %16,4’lük oran ile son grupta yer almaktadırlar.

Tablo 3: Medeni Duruma Göre Dağılım

Medeni Durum	N	%
Evli	141	64,1
Bekar	70	31,8
Dul	5	2,3
Boşanmış	4	1,8
Toplam	220	100

Tablo 3’e göre katılımcıların 141’i (% 64,1) evli, 70’i bekâr (%31,8), 5’i (%2,3), 4’ü (%1,8) ise boşanmıştır. Örneklemin medeni durumuna bakacak olursak; “evli” kategorisinde olanlar %64,1’lik oran ile ilk sıradadırlar.

Tablo 4: Eğitim Durumuna Göre Dağılım

Eğitim Durumu	N	%
Okur yazar	10	4,5
İlkokul	55	25,0
Ortaokul	22	10,0
Lise	64	29,1
Üniversite öğrencisi	15	6,8
Üniversite mezunu	53	24,1
Toplam	220	100

Tablo 4'e göre deneklerin 10'u (%4,5) okur yazar, 55'i (%25,0) ilkokul mezunu, 22'si (%10,0) ortaokul mezunu, 64'u (%29,1) lise mezunu, 15'i (%6,8) üniversite öğrencisi, 53'ü (%24,1) ise üniversite mezunlardır. Örnekleme eğitim dağılımı açısından bakarsak; lise mezunu olanlar %29,1'lik oran ile ilk sıradadırlar. Bu kategoriyi %24,1 ile "üniversite mezunu" olanlar takip etmektedir. Dağılımda en düşük orana sahip olan ise "okur yazar" kategorisidir.

Tablo 5: Gelir Durumuna Göre Dağılım

Gelir Durumu	N	%
Düşük	33	15
Ortanın altı	26	11,8
Orta	133	60,5
Ortanın üstü	25	11,4
Üst	3	1,4
Toplam	220	100

Tablo 5'deki verilere göre deneklerden 33 (%15) kişi gelir durumunu düşük, 26 (%11,8) kişi ortanın altı, 133 (%60,5) kişi orta, 25 (%11,4) kişi ortanın üstü, 3 (%1,4) kişi ise üst olarak belirtmiştir. Deneklerin gelir dağılımına göre yarıdan fazla bir oranla %60,5 ile "orta" kategorisinde olanlar gelmektedirler. Denekler gelir durumlarını ifade ederken standart bir ölçü kullanılmamış olup kendi beyanlarına binaen gruplandırılmışlardır.

2.2.1.1. Deneklerin Demografik Özellikleri ile Dine Verdikleri Önem Arasındaki Korelasyona Dair Bulgular

Tablo 6: Dine Verilen Öneme Göre Dağılımlar

Dinin Önemi	N	%
Hiç önemli değil	8	3,6
Biraz önemli	1	0,5
Kararsızım	2	0,9
Önemli	26	11,8
Çok Önemli	183	83,2
Toplam	220	100

Tablo 6’da deneklerin dine verdikleri öneme göre dağılımlarında “çok önemli” kategorisinde 183 (%83,2) kişi ilk sırada yer alırken, “önemli” olarak görenler 26 (%11,8) kişi ile ikinci sırada, “hiç önemli değil” grubu 8 (%3,6) kişi ile üçüncü sırada yer almaktadırlar. Bunu “kararsızım” diyen 2 (%0,9) kişi takip etmektedir. “biraz önemli” cevabında ise 1 (%0,5) kişi yer almaktadır.

Yukarıdaki tabloda gördüğü üzere katılımcıların büyük çoğunluğu dinin hayatlarında “çok önemli” olduğunu ifade etmişlerdir. Allah’a inanan ve bir dine hayatında yer veren kişiler yalnız olmadıklarına inanarak kendilerine duygusal destek sağlamış olurlar. Allah’ın daima kendisiyle olduğunu düşünen insan daha az kaygı ve stres hissetmekte, beden ve ruh sağlığı konusunda daha az şikâyetçi olmaktadır (Topuz, 1999: 68).

Tablo 7: “Din sizin için ne kadar önemlidir?” İfadesinde Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyetiniz	Din sizin için ne kadar önemlidir?					Toplam
	Hiç önemli değil	Biraz önemli	Kararsızım	Önemli	Çok önemli	
Kadın	6 %2,7	1 %0,5	1 %0,5	17 %7,7	95 %43,2	120 %54,5
Erkek	2 %0,9	0 %0	1 %0,5	9 %4,1	88 %40,0	100 %45,5
Toplam	8 %3,6	1 %0,5	2 %0,9	26 %11,8	183 %83,2	220 %100

Ki Kare= 3,944 DF=4 P=0,414

Tablo 7’de “Din sizin için ne kadar önemlidir?” ifadesine verilen yanıtların cinsiyet açısından dağılımı incelendiğinde; bu ifadenin hem kadınlar (%95) hem de erkekler (%88) açısından çok önemli olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki verilere bakıldığında kadınlarla erkekler arasında dine önem verme açısından anlamlı bir farklılık yoktur.($p>0,05$)

Tablo 8: “Din sizin için ne kadar önemlidir?” İfadesinin Yaşlara Göre Dağılımı

Yaşınız	“Din sizin için ne kadar önemlidir?”					Toplam
	Hiç önemli değil	Biraz önemli	Kararsızım	Önemli	Çok önemli	
20-24	1 %0,5	0 %0,0	1 %0,5	6 %2,8	28 %12,9	36 %16,6
25-29	4 %1,8	0 %0	0 %0	9 %4,1	54 %24,9	67 %30,9
30-40	3 %1,4	1 %0,5	1 %0,5	11 %5,1	98 %45,2	114 %52,5
Toplam	8 %3,7	1 %0,5	2 %0,9	26 %12	180 %82,9	217 %100

Ki Kare= 3,944 DF=4 P=0,414

Tablo 8’de “Din sizin için ne kadar önemlidir?” ifadesine verilen yanıtlar yaş dağılımları açısından değerlendirilmiştir. Deneklerin yaş aralıklarına göre frekans dağılımı eşit olmamakla beraber önem verme derecesine göre sıralama yapacak olursak dini önemli görme açısından ilk kategoriye 30-40 yaş yetişkinler oluşturmaktadır. Bunlar “önemli” ve “çok önemli” ifadelerine katılımlarına göre %50,3 (109 kişi) ile ilk sırada yer almaktadırlar. Daha sonra 25-29 yaş kategorisi %29 (63 kişi) ile ikinci sırada yer almaktadırlar. Son olarak 20-24 yaş kategorisi %15,7 (34 kişi) ile gelmektedir.

Yukarıdaki veriler bize din olgusunun her yaş dağılımı açısından da önemli görüldüğünü vurgulanmaktadır. Deneklerin dine verdikleri önem yaş ilerledikçe artmakla beraber bu artış anlamlı bir farklılığa sebep olmamaktadır. ($p>0,5$)

Tablo 9: “Din sizin için ne kadar önemlidir?” İfadesinin Medeni Duruma Göre Dağılımı

Medeni durum	Din sizin için ne kadar önemlidir?					Toplam
	Hiç önemli değil	Biraz önemli	Kararsızım	Önemli	Çok önemli	
Evli	4 %1,8	0 %0	1 %0,5	8 %3,7	126 %57,8	139 %63,8
Bekar	2 %0,9	0 %0	1 %0,5	16 %7,3	51 %23,4	70 %32,1
Dul	2 %0,9	1 %0,5	0 %0	0 %0	2 %0,9	5 %2,3
Boşanmış	0 %0	0 %0	0 %0	1 %0,5	3 %1,4	4 %1,8
Toplam	8 %3,7	1 %0,5	2 %0,9	25 %11,5	182 %83,5	218 %100

Ki Kare=77,489 DF=12 P=0,00

Tablo 9’da dine verilen önem medeni durum açısından değerlendirilmiştir. "önemli" ve "çok önemli" ifadelerine katılımları açısından ilk kategoriye %61,5 (134 kişi) ile evliler oluşturmaktadır. İkinci sırada %30,7 (67 kişi) ile bekârlar yer almaktadır. Frekans dağılımında evli ve bekârların daha fazla olmasından dolayı iki grup arasında kıyas yapacak olursak evlilerde dine önem verme bekârlardan daha fazladır. Dolayısıyla medeni durumun değişmesi dine önem vermede oldukça anlamlı bir farklılığa yol açmaktadır.(p=0,00)

2.2.1.2. Deneklerin Demografik Özellikleri ile Öznel Dindarlık Algıları Arasındaki Korelasyona Dair Bulgular

Tablo 10: Öznel Dindarlık Algısına Göre Dağılım

Öznel Dindarlık Algısı	N	%
Hiç dindar değil	10	4,5
Kararsızım	9	4,1
Biraz dindar	32	14,5
Dindar	131	59,5
Çok dindar	38	17,3
Toplam	220	100

Tablo 10'daki dağılıma bakıldığında, 220 kişiden oluşan örneklemin yarıdan fazlası “dindarım” kategorisinde yer almıştır. “dindarım” cevabını verenlerin grup içindeki dağılımları 131 (%59,5) kişidir. İkinci sırada “çok dindar” cevabı ile 38 (%17,3) kişi yer almaktadır. “biraz dindar” seçeneği ile 32 (%14,5) kişi üçüncü sırada gelmektedir. Bundan sonra “hiç dindar değil”im cevabı ile 10 (%4,5) kişi bulunurken, son olarak “kararsızım” cevabı ile 5 (%2,3) kişi yer almaktadır. Katılımcıların 4'ü (%1,8) bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Tablo 10'a baktığımızda “dindar” ve çok dindar” olduklarını ifade edenler örneklemin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Yine benzer şekilde tablo 6'daki veriler bize deneklerin %83,2'lik oranının dine önem verme açısından “çok önemli” kategorisinde olduğunu göstermektedir. İki tablo arasındaki münasebet bize dine önem vermenin beraberinde öznel dindarlık algısını da arttıracak yönünde sonuçlar verebilir. Nihayetinde bireyin pratikte uygulamasa bile dinî değerleri benimsemiş olması, hayatında dine fikren dahi yer vermemiş bir kişiye kıyasla kendini dindar algılamasına sebep olabilir. Kendini dindar hisseden kişi, Allah'ın çok merhametli olduğunu dolayısıyla davranışlarında hata etse bile kendine iman eden kullarını affedeceği ümidiyle kendini değerlendirirken daha olumlu düşünebilir.

Tablo 11: Öznel Dindarlık Algısının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyetiniz	Kendinizi ne kadar dindar hissediyorsunuz?					Toplam
	Hiç dindar değil	Kararsızım	Biraz dindar	Dindar	Çok dindar	
Kadın	8 %3,7	5 %2,3	18 %8,3	63 %29,2	25 %11,6	119 %55,1
Erkek	2 %0,9	0 %0	14 %6,5	68 %31,5	13 %6	97 %44,9
Toplam	10 %4,6	5 %2,3	32 %14,8	131 %60,6	38 %17,6	216 %100

Ki Kare=10,953 DF=4 P=0,027

Tablo 11’de deneklerin cinsiyeti ile kendilerini ne kadar dindar hissettiklerine dair ifadeye katılımları karşılaştırılmıştır. “Dindar” ve “Çok dindar” ifadelerine katılımlarına göre kadınlar %40,8 (88 kişi), erkekler %37,5 (81 kişi) oranına sahiptirler. Tablodaki veriler bize kadınların kendilerini erkeklerden daha dindar hissettiklerini göstermektedir. ($p<0,05$)’dir. Bu da varsayımımızda belirttiğimiz *kadınlar erkeklere göre daha dindardır* ifadesi desteklemektedir.

Elde edilen bulgular daha önceki çalışmalardan bazılarıyla örtüşmekle beraber bazılarıyla da çelişmektedir. Buna göre kadınların dini daha çok önemsemesinin alt yapısında günlük hayatlarında daha fazla risk altında olmaları, dolayısıyla tehlikelerden korunma isteği varolduğu ileri sürülmektedir (Miller & Hoffman, 1995) Yine Tarhan’ın da (2005: 333-334) belirttiği gibi, kadınların erkeklere kıyasla kendilerini daha zayıf hissetmeleri, zorluklarla mücadelede direnme gücünün daha az oluşu, onlarda erkekler kadar kuvvetli olmadıkları duygusunu uyandırabilir. Bu da kadınların aşkın bir güce sığınma duygularını harekete geçirmiş olabilir. Dolayısıyla çaresiz kaldıklarında bir otoriteye sığınma ihtiyacı onları mutlu ettiğinden dinî konular kadınlar için daha çekicidir. Erkeklerin egolarına daha fazla güvenme, sınırsız ve sorumsuz davranma eğilimleri, onları hesap verme ve kontrol edilme açısından rahatsız ve huzursuz edebilir. Söz konusu eğilimler ve tedirginlikler onların, kadınlara nispetle dine daha az yönelmelerine sebep olabilir. Batı’daki çalışmalarda da kadınların genel olarak daha dindar oluşlarına vurgu yapılmaktadır

(Sherkat & Ellison, 2004), (Argyle & Beit Hallahmi 1975), (Freese & Montgomery, ?) . Yapıcı da (2007: 246) çalışmasında bu varsayımı destekleyen bulgulara ulaşmıştır. Buna göre dindarlığın bazı boyutlarında kadınların erkeklerden anlamlı derecede farklılaştıklarını, bazı boyutlarında ise anlamlılık seviyesine ulaşmamakla birlikte daha yüksek puan aldıklarını belirtmektedir. Dolayısıyla elde edilen bu bulgular Günay (1999), Kağıtçıbaşı (1972), Çelik (2002) ve Kirman'ın bulgularıyla örtüşmektedir(Yapıcı: 2007, 246-248).

Tablo 12: Öznel Dindarlık Algısının Yaşa Göre Dağılımı

Yaşınız	“Kendinizi ne kadar dindar hissediyorsunuz?”					Toplam
	Hiç dindar Değil	Kararsızım	Biraz dindar	Dindar	Çok Dindar	
20-24	2 %0,9	0 %0,0	7 %3,3	19 %8,9	8 %3,8	36 %16,6
25-29	5 %2,3	5 %2,3	8 %3,8	37 %17,4	11 %5,2	66 %31
30-40	3 %1,4	0 %0	17 %8	74 %34,7	17 %8	111 %52,1
Toplam	10 %4,7	5 %2,3	32 %15	130 %61	36 %16,9	213 %100

Ki Kare=16,160 DF=8 P=0,040

Tablo 12’de deneklerin yaş dağılımı açısından öznel dindarlık algısı incelendiğinde, “dindar” ve “çok dindar” ifadesine katılımın en yüksek olduğu kategori %42,7 (91 kişi) ile 30-40 yaş kategorisidir. Bunu %22,6 (48 kişi) ile 25-29 yaş grubu takip etmektedir. 20-24 yaş kategorisinde olanlar %12,7’lik (27 kişi) oran ile üçüncü sırada yer almaktadırlar. Yaş kategorileri açısından değerlendirildiğinde yaşın farklılaşması ile dindarlık algısı arasında anlamlılık vardır. (p<0,040) Buradan hareketle *yaş ilerledikçe dindarlık algısı da artacaktır* yönündeki varsayım desteklenmektedir.

Tablo 13: Öznel Dindarlık Algısının Medeni Duruma Göre Dağılımı

Medeni durum	“Kendinizi ne kadar dindar hissediyorsunuz?”					Toplam
	Hiç dindar değil	Kararsızım	Biraz dindar	Dindar	Çok Dindar	
Evli	3 %1,4	2 %0,9	13 %6	91 %42,3	27 %12,6	136 %63,3
Bekar	4 %1,9	3 %1,4	16 %7,4	36 %16,7	11 %5,1	70 %32,6
Dul	3 %1,4	0 %0	0 %0	2 %0,9	0 %0	5 %2,3
Boşanmış	0 %0	0 %0	2 %0,9	2 %0,9	0 %0	4 %1,9
Toplam	10 %4,7	5 %2,3	31 %14,4	131 %60,9	38 %17,7	215 %100

Ki Kare=51,130 DF=12 P=0,000

Tablo 13’de öznel dindarlık algısı medeni durumla karşılaştırılmıştır. Dul ve boşanmış kategorisinde bulunanların az olmasından dolayı sadece evli ve bekârlar değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Buna göre evlilerde dindarlık algısı %54,9 (118 kişi), bekârlarda bu oran %21,8 (47 kişi)’dir. Bu da bize göstermektedir ki evlilerle bekârlar arasında dindarlık algısı açısından anlamlı bir farklılık vardır. (p=0,00)

Literatürde de bu bulguyu destekleyen sonuçların varlığı görülmektedir. Buna göre Kayıklık’ın orta yaş ve yaşlılar üzerinde yaptığı çalışmada evlilerin bekârlardan daha yüksek inanç puanına sahip oldukları görülmüştür. (Kayıklık, 2003: 132) Buna sebep olarak evlilerin bekârlara oranla daha fazla insana karşı sorumlu olmaları gösterilebilir. Burada bilhassa ebeveyn olmaları dolayısıyla çocuklarını daha iyi yetiştirme isteğinin dinî referansları daha fazla kullanmaları sebep olacağı söylenebilir.

2.2.1.3. Deneklerin Demografik Özellikleri ile Hamd ve Şükür Algıları Arasındaki Korelasyona Dair Bulgular

Tablo 14: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyetiniz	Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?			Toplam
	Bazen	Sık sık	Her zaman	
Kadın	12 %5,5	18 %8,2	90 %40,9	120 %54,5
Erkek	13 5,9	29 %13,2	58 %26,4	100 %45,5
Toplam	25 %11,4	47 %21,4	148 %67,3	220 %100

Ki Kare=7,779 DF=2 P=0,020

Tablo 14’de cinsiyet ile hamd ve şükretme sıklığı arasındaki ilişkiye ait istatistiksel bilgiler yer almaktadır. Buna göre kadınlar hamd ve şükretmede “her zaman” ifadesine katılımları %40,9 (90 kişi) ile ilk sırsada yer almaktadırlar. Erkeklerde bu oran %26,4 (58 kişi)’dir. Tablodaki değerler cinsiyetin farklılaşmasının hamd ve şükre yönelmede farklılığa neden olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar iki değişken arasındaki korelasyonun anlamlı olduğunu göstermektedir. ($p<0,05$)

Yukarıdaki veriler varsayımlarda yer alan *kadınlar erkeklere oranla hamd ve şükre daha sık müracat etmektedir* ifadesini desteklemektedir.

Tablo 11’de kadınların dindarlık algısının daha yüksek olduğu sonucuna ulaştık.

Ayrıca yine aynı tabloda kadınların neden daha dindar çıktıkları sonucuna dair yapılan çalışmalara yer verdik. Yine benzer şekilde kadınların hamd ve şükretme sıklığının erkeklerden fazla olmasında da kadının bağlanma duygusunun etkili olduğunu söyleyebiliriz. Sonuçta bir yaratıcıya bağlanma hissi, yaşanan hayatı da onunla ilintilendirmeyi beraberinde getirebilir. Böyle bir durumda kişi, mutlu olacağı bir hadiseyi O’nun bir lütfü olarak görerek daha çok bağlanıp, şükreder. Sıkıntıyla karşılaştığı gergin durumlarda da sabrederse mükâfatını alacağını düşünerek daha az

üzülmüş olacaktır. Buradan da dinî başa çıkma yöntemi olarak hamd ve şükürün kişiyi daha olumlu düşünmeye sevkedeceğini söyleyebiliriz.

Tablo 15: “Günlük hayatta ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin Yaş Göre Dağılımı

Yaşınız	“Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?”			Toplam
	Bazen	Sık sık	Her zaman	
20-24	8 %3,7	10 %4,6	18 %8,3	36 %16,6
25-29	8 %3,7	23 %10,6	36 %16,6	67 %30,9
30-40	9 %4,1	14 %6,5	91 %41,9	114 %52,5
Toplam	25 %11,5	47 %21,7	145 %66,8	217 %100

Ki Kare=21,234 DF=4 P=0,000

Tablo 15’de yaş ile günlük hayatta hamd ve şükretme sıklığına dair korelasyon yer almaktadır. Farklı yaş aralıklarındaki denekleri “her zaman” ve “sık sık” ifadesine katılımları açısından değerlendirdiğimizde ilk sırada 30-40 yaş kategorisi %48,8 (105 kişi) yer almaktadır. Bunu 25-29 yaş kategorisinde olanlar %27,2 (59 kişi) ile takip etmektedir. Son olarak 20-24 yaş grubu %10,9 (28 kişi) oranına sahiptir. Yaş gruplarına ait istatistiklere baktığımızda yaş ilerledikçe hamd ve şükretmede de artış olmaktadır. İki değişken arasında anlamlılık düzeyi oldukça yüksektir. (p=0,000) Tablo 15’de yer alan veriler varsayımlarda yer alan *Yaşın ilerlemesi ile hamd ve şükür algısının artması arasında pozitif yönde ilişki vardır* ifadesini desteklemektedir.

Hamd ve şükretme sıklığını yaş dönemleri açısından ele aldığımızda “her zaman” ifadesine katılımın en fazla 30-40 yaş kategorisinden olduğunu görmekteyiz. Buna sebep olarak da kişinin yaşın ilerlemesiyle beraber olumsuzluklarla başa çıkma çoğu zaman daha metanetli davranışını söyleyebiliriz. Dinî bir başa çıkma yöntemi olarak kullanan kişi yaşadıklarının kendisi için bir imtihan vesilesi olduğunu düşünerek nimetlere şükür, sıkıntılara sabır ile karşılık verebilir.

Tablo 16: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin Medeni Duruma Göre Dağılımı

Medeni durum	“Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?”			Toplam
	Bazen	Sık sık	Her zaman	
Evli	7 %3,2	26 %11,9	106 %48,6	139 %63,8
Bekar	17 %7,8	20 %9,2	33 %15,1	70 %32,1
Dul	0 %0	0 %0	5 %2,3	5 %2,3
Boşanmış	1 %0,5	0 %0	3 %1,4	4 %1,8
Toplam	25 %11,5	46 %21,1	147 %67,4	218 %100

$$sKi \text{ Kare}=27,084 \text{ DF}=6 \text{ P}=0,000$$

Tablo 16’da medeni durum ile günlük hayatta hamd ve şükretme oranlarının karşılaştırıldığı veriler yer almaktadır. Buna göre “her zaman” ve “sık sık” ifadelerine katılımları açısından ilk sırada %60,5 (132 kişi) ile “evli” kategorisinde olanlar gelmektedir. “Bekâr” kategorisi %24,3 (53 kişi) ile ikinci sıradadır. Hamd ve şükretme sıklığı medeni durum açısından değerlendirildiğinde evlilerle bekarlar arasındaki farklılık anlamlılık düzeyindedir. ($p=0,000$) Ancak bekârlarla evliler arasında frekans dağılımı açısından da farklılık olduğunu belirtmekte yarar görüyoruz.

Tablo 16’daki veriler varsayımlarda yer alan *medeni durumun farklılaşması hamd ve şükür algısında farklılığa neden olmaktadır* ifadesini desteklemektedir.

Tablo 17: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim durumu	Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?			Toplam
	Bazen	Sık sık	Her zaman	
Okur yazar	0 %0	0 %0	8 %3,7	8 %3,7
İlkokul	4 %1,8	3 %1,4	48 %22,1	55 %25,3
Ortaokul	4 %1,8	4 %1,8	14 %6,5	22 %10,1
Lise mezunu	7 %3,2	10 %4,6	47 %21,7	64 %29,5
Üniversite Öğrencisi	3 %1,4	6 %2,8	6 %2,8	15 %6,9
Üniversite Mezunu	6 %2,8	23 %10,6	24 %11,1	53 24,4
Toplam	24 %11,1	46 %21,2	147 %67,7	217 %100

Ki Kare=38,013 DF=10 P=0,000

Tablo 17’de eğitim durumu ile günlük hayatta hamd ve şükretme sıklığının karşılaştırılmıştır. “her zaman” ve “sık sık” ifadelerine katılımlarına göre ilk sırada %26,3 (57 kişi) ile “lise mezunu” kategorisi gelmektedir. İkinci sırada %23,5 (51 kişi) ile “ilkokul” kategorisi gelmektedir. “Üniversite mezunu” kategorisi %21,7 (47 kişi) ile üçüncü sırada yer almaktadır. Sonuç olarak eğitim durumu “lise mezunu” kategorisinde olanlar ifadeye katılımda en yüksek orana sahiptirler. Sonuç olarak eğitim durumu ile hamd ve şükür algısının farklılaşması arasında oldukça yüksek bir anlamlılık vardır. (p=0,000)

Tablo 17’de yer alan iki değişken arasındaki korelasyon varsayımlarda yer alan *Eğitim durumunun farklılaşması ile hamd ve şükretme sıklığının artması arasında negatif yönde bir ilişki vardır* ifadesini desteklemektedir.

Tablo 18: “Günlük Hayatta ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Geliriniz	“Günlük hayatta ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?”			Toplam
	Bazen	Sık sık	Her zaman	
Düşük	3 %1,4	3 %1,4	15 %7,2	21 %10,1
Ortanın altı	1 %0,5	6 %2,9	19 %9,1	26 %12,5
Orta	17 %8,2	27 %13	89 %42,8	133 %63,9
Ortanın üstü	3 %1,4	6 %2,9	16 %7,7	25 %12
Üst	0 %0	1 %0,5	2 %1	3 %1,4
Toplam	24 %11,5	43 %20,7	141 %67,8	208 %100

Ki Kare=3,079 DF=8 P=0,929

Tablo 18’de gelir durumu ile günlük hayatta hamd ve şükretme sıklığının “her zaman” ve “sık sık” ifadelerine katılımlarına göre karşılaştırılmıştır. Yukarıdaki verilere göre gelir düzeyi “orta” olanlar %55,8 (116 kişi) ile ilk sırada yer almaktadırlar. Bunu %12 (25 kişi) ile lir düzeyi “ortanın altı” olanlar takip etmektedir. “Ortanın üstü” kategorisinde yer alanlar %10,6 (22 kişi) ile üçüncü sırada yer almaktadırlar. Gelir durumu açısından ifadeye katılım değerlendirildiğinde, gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. ($p>0,05$)

Tablo 18’deki veriler varsayımlarımızda yer alan *Gelir düzeyinin artması ile hamd ve şükretme sıklığının artması arasında negatif yönde bir ilişki vardır* ifadesini desteklememektedir.

Tablo 18’de gelir düzeyinin artması ile dindarlık algısının azalması arasında doğru oran olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İki tabloyu bu açıdan değerlendirdiğimizde gelir düzeyinde farklılaşmanın dindarlık algısında değişim yapacağı ancak hamd ve şükretme sıklığında anlamlı bir farklılık oluşturmayacağı sonucuna ulaşırız.

2.2.2. Deneklerin Bağımsız Değişkenlere Göre Günlük Hayatlarında Hamd ve Şükretme Oranları

Tablo 19: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin “Din sizin için ne kadar önemlidir?” İfadesine Göre Dağılımı

Din sizin için ne kadar önemlidir?	“Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?”			Toplam
	Bazen	Sık sık	Her zaman	
Hiç önemli değil	0 %0	2 %0,9	6 %2,7	8 %3,6
Biraz önemli	0 %0	0 %0	1 %0,5	1 %0,5
Kararsızım	1 %0,5	0 %0	1 %0,5	2 %0,9
Önemli	11 %5	5 %2,3	10 %4,5	26 %11,8
Çok önemli	13 %5,9	40 %18,2	130 %59,1	183 %83,2
Toplam	25 %11,4	47 %21,4	148 %67,3	220 %100

Ki Kare=33,160 DF=8 P=0,000

Tablo 19’da “Din sizin için ne kadar önemlidir?” ifadesi ile “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” ifadeleri arasındaki korelasyon değerlendirilmiştir. Buna göre dini çok önemli görenler günlük hayatta hamd ve şükretmede “her zaman” ifadesine katılımları açısından ilk sırada gelmektedirler. Oranları %59,1 (130 kişi)’dir. İkinci olarak dini “Önemli” görenler %4,5 (10 kişi)’dir. İki değişken arasındaki ilişkiye baktığımızda dini önemli görme derecesi arttıkça hamd ve şükretme sıklığı da artmaktadır. Tablodaki veriler iki değişken arasındaki korelasyonun anlamlılık düzeyinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.(p=0,000)

Tablo 20: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin Öznel Dindarlık Algısına Göre Dağılımı

Kendinizi ne kadar dindar hissediyorsunuz?	Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?			Toplam
	Bazen	Sık sık	Her zaman	
Hiç dindar değil	1 %0,5	3 %1,4	6 %2,8	10 %4,6
Kararsızım	1 %0,5	2 %0,9	2 %0,9	5 %2,3
Biraz dindar	11 %5,1	4 %1,9	17 %7,9	32 %14,8
Dindar	11 %5,1	33 %15,3	87 %40,3	131 %60,6
Çok dindar	0 %0	4 %1,9	34 %15,7	38 %17,6
Toplam	24 %11,1	46 %21,3	146 %67,6	216 %100

Ki Kare=30,745 DF=8 P=0,000

Tabloda 20’da öznel dindarlık algısı ile hamd ve şükretme sıklığı arasındaki korelasyona ait istatistikler yer almaktadırlar. Hamd ve şükretme sıklığında “her zaman” ifadesine katılımları açısından ilk sırada kendini “dindar” olarak tanımlayanlar yer almaktadırlar. Bu kategorideki denekler %40,3 (87 kişi) oranına sahiptirler. İkinci olarak %15,7 (34 kişi) ile “çok dindar” kategorisi gelmektedir. İki değişken arasındaki ilişkiye baktığımızda dindarlık algısının artması ile hamd ve şükretme sıklığının artması arasında pozitif yönde bir anlamlılık vardır.(p=0,000)

**Tablo 21: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd şükredersiniz?” İfadesinin
“Dua edermisiniz?” İfadesine Göre Dağılımı**

Dua edermisiniz?	Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?			Toplam
	Bazen	Sık sık	Her zaman	
Hiç	0 %0	3 %1,4	2 %0,9	5 %2,3
Ara sıra	4 %1,9	2 %0,9	8 %3,7	14 %6,5
Nadiren	4 %1,9	0 %0	3 %1,4	7 %3,2
Sık sık	8 %3,7	22 %10,2	16 %7,4	46 %21,3
Her zaman	9 %4,2	19 %8,8	116 %53,7	144 %66,7
Toplam	25 %11,6	46 %21,3	145 %67,1	216 %100

Ki Kare=58,883 DF=8 P=0,000

Tablo 21’de dua etme ile hamd ve şükretme sıklığı değişkenleri arasındaki korelasyon yer almaktadır. Verilere baktığımızda “her zaman” hamd ve şükrettiğini ifade eden denekler aynı zamanda dua etme sıklığı açısından da “her zaman” kategorisinde yer almaktadırlar. Yüzdeler dağılımında % 53,7 (116 kişi) oranına sahiptirler. Sıralamadan da gördüğümüz üzere dua etme sıklığı arttıkça hamd ve şükretme sıklığı da artmaktadır. Dolayısıyla iki değişken arasında oldukça anlamlı bir ilişki vardır sonucuna ulaşmaktayız.(p=0,000)

Dua üzerine ülkemizde pek çok araştırma yapılmıştır. Bunlardan Köktaş’ın çeşitli yaş gruplarına uyguladığı anket bulgularına göre %50,6’sının sık sık, %30,4’ünün daha çok sıkıntılı ve stresli zamanlarda, %14’ünün özel durumlarda (cenaze, mevlit gibi durumlarda) insanlar duaya başvurmaktadır(Köktaş, 1993: 123)

Koç’un, ergenlerin dua ve ibadet etmeleri üzerine hazırladığı yüksek lisans çalışmasında, ergenlerin genel olarak yaptıkları dua ve ibadetlerde %51,57’sinin ara sıra, %46’sının ise düzenli ve devamlı olarak dua ve ibadet yaptıkları tespit edilmiştir(Koç, 2002: 159)

Tablo 22: “Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” İfadesinin “Birisi bana bir iyilik yaptığında ona teşekkür etmem gerekir” İfadesine Göre Dağılımı

“Birisi bana bir iyilik yaptığında ona teşekkür etmem gerekir”	Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?			
	Bazen	Sık sık	Her zaman	Toplam
Kesinlikle katılmıyorum	0 % 0	2 %0,9	2 %0,9	4 %1,8
Kararsızım	1 %0,5	1 %0,5	0 %0	2 %0,9
Katılıyorum	6 %2,7	14 %6,4	22 %10	42 %19,2
Kesinlikle katılıyorum	18 %8,2	30 %13,7	123 %56,2	171 %78,1
Toplam	25 %11,4	47 %21,5	147 %67,1	219 %100

Ki Kare=13,210 DF=6 P=0,040

Tablo 22’de Günlük hayatta hamd ve şükretme sıklığı ile yapılan iyiliğe teşekkür etme arasındaki korelasyon değerlendirilmiştir. İki değişkeni karşılaştırdığımızda hayatlarında hamd ve şükretmede “her zaman” ifadesini tercih edenler aynı zamanda yapılan iyiliğe teşekkür etmekte de “kesinlikle katılıyorum” ifadesinde yer almışlardır. Tablodaki veriler bize hamd ve şükretme sıklığı arttıkça yapılan iyiliğe teşekkür etme oranında da artış olduğunu göstermektedir. Netice olarak iki değişken arasındaki ilişki anlamlılık düzeyindedir. ($p < 0,05$)

Yukarıdaki veriler varsayımlarda yer alan *İnsanların yapılan iyiliğe teşekkür etme oranının artması ile hamd ve şükre yönelmenin artması arasında pozitif yönde bir ilişki vardır* ifadesini desteklemektedir.

Allah Teâlâ Kur’an- Kerim’de pek çok ayette inanları ikaz ederek genel anlamda bir kişilik prototipi belirlemiştir. Hz. Peygamber de insanlığa bu prototipin müşahhas örneği olarak Ahzâb 21’de “üsve-i hasene” olarak tanıtılmıştır.. Hz. Peygamber’in üstün kulluğunun yanında beşerî ilişkileri de çok başarılıdır. İnsanlara karşı her zaman güzel muamelede bulunmuş ve çevresindekilere böyle olmalarını

buyurmuştur. Hatta bir hadis-i şerifte “İnsanlara karşı şükran ve minnet hissi taşımayan Allah’a da şükretmez”(Ebû Davud, 1981: 247) buyurarak beşerî ilişkilerin İlahî olan ile münasebetine dikkat çekmiştir.

Allah’a inanan ve bu ölçüleri de benimsemiş bir kişi kendini diğer insanlara karşı sorumlu hisseder. Bu sorumluluğun gereği olarak da insanlarla münasebetlerinde daha hoşgörülü, onları mutlu edecek davranışlar içinde olmaya daha fazla özen gösterebilir.

2.2.3. Deneklerin Hamd Etme Sebeplerine Dair Bulgular

Tablo 23: “En çok hangi konuda hamd edersiniz?” Sorusuna Verdikleri Cevaplara Göre Dağılım

Hamd Etme Sebepleri	N	%
Bir problemle karşılaştığım zaman	49	22,3
Güzel bir olay yaşadığım zaman	38	17,3
Bu konuda fikrim yok	16	7,2
Yemeği bitirdiğim zaman	31	14,1
Hiçbir sebep olmadan sadece ibadet amacıyla	86	39,1
Toplam	220	100

Tablo 23’deki verilere göre “hiçbir sebep olmadan sadece ibadet amacıyla” cevabı ile 86 (%39,1) kişi ilk sırada yer almaktadırlar. Bunu “bir problemle karşılaştığım zaman” cevabı ile 49 (%22,3) kişi takip etmektedir. “güzel bir olay yaşadığım zaman” ifadesinde 38 (%17,3) kişi yer almaktadır. Daha sonra “yemeği bitirdiğim zaman” cevabı ile 31 (%14,1) kişi yer almaktadır. “bu konuda fikrim yok” diyenler 16 (%7,2) kişidir.

Tablo 23’de deneklerin %39,1’i hamd etmeye yönelmelerindeki öncelikli tercihin ibadet amacı olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu beyan varsayımlarda yer alan *insanların hamd etmeye yönelmesinde en etkili sebep hayatlarındaki problemleri çözme amacıdır* ifadesini desteklememektedir.

Katılımcıların azımsanmayacak miktardaki bölümü hamd etme gerekçesini “hiçbir sebep olmadan sadece ibadet etme” şeklinde beyan etmiştir. Araştırmamızla örtüşen benzer bir çalışma da Hayta’nın, “Psiko-Sosyal Uyum ve Dini Pratikler”adlı tezidir. Bu çalışmaya göre öğrencilerin %61,3’ünün, şükretmek ve af dilemek, %20’sinin, işlerinin yolunda gitmesi, sıkıntı ve kaygıdan kurtulmak için dua ettiği sonucuna ulaşılmıştır.. Hayta’nın çalışmasına göre, dua ile psiko-sosyal uyum arasında olumlu bir ilişki tespit edilmiştir(Hayta, 1993: 94-112). İki çalışmada da, dua etmede öncelikli ve ortak nokta Allah’ın verdiği nimetleri ikrar etmek dolayısıyla da kulluk vazifesini yerine getirmektir.

2.2.4. Deneklerin Sosyal Yaşamdaki Davranışlarına Dair Bulgular

Tablo 24: “İnsanların güzel davranışlarını överim” İfadesinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyetiniz	Hiçbir zaman	Nadiren	Ara sıra	Sık sık	Her zaman	
Kadın	0 %0	7 %3,2	25 %11,4	24 %11	63 %28,8	119 %54,3
Erkek	1 %0,5	4 %1,8	17 %7,8	29 %13,2	49 %22,4	100 %45,7
Toplam	1 %0,5	11 %5	42 %19,2	53 %24,2	112 %51,1	219 %100

Ki Kare=3,945 DF=4 P=0,414

Tablo 24’de denekler cinsiyet ve insanların güzel davranışlarını övme açısından “sık sık” ve “her zaman” ifadesine katılımlarına göre incelendiğinde, kadınlarda bu oran %39,8 (87 kişi), erkeklerde ise %35,6 (78 kişi)’dir. Cinsiyet açısından değerlendirdiğimizde kadınlarla erkekler arasında insanların güzel davranışlarını övme konusunda anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,05$)

**Tablo 25: “Birisi bana bir iyilik yaptığında ona teşekkür etmem gerekir”
İfadesinin Cinsiyete Göre Dağılımı**

Cinsiyetiniz	“Birisi bana bir iyilik yaptığında ona teşekkür etmem gerekir”				Toplam
	Kesinlikle katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kadın	2 %0,9	1 %0,5	22 %10	94 %42,9	119 %54,3
Erkek	2 %0,9	1 %0,5	20 %9,1	77 %35,2	100 %45,7
Toplam	4 %1,8	2 %0,9	42 %19,2	171 %78,1	219 %100

Ki Kare=0,138 DF=3 P=0,987

Tablo 25’de cinsiyet ile yapılan iyiliğe teşekkür etme arasındaki ilişki karşılaştırılmıştır. “Kesinlikle katılıyorum” ve “katılıyorum” ifadeleri açısından değerlendirildiğinde kadınlarda %52,9 (116 kişi) erkeklerde bu oran %44,3 (97 kişi)’dir. Sonuç olarak cinsiyetin farklılaşması yapılan iyiliğe teşekkür etme oranında anlamlı bir farklılığa neden olmamaktadır. ($p>0,05$)

Katılımcıların, “Yapılan iyiliğe teşekkür etme” hakkındaki görüşleri cinsiyet açısından anlamlılık derecesine ulaşmamakla birlikte, kadınlarda teşekkür etmenin gerekliliğine inananlar erkeklere oranla daha fazladır. Burada kadının rol kalıbının erkekten farklı olmasının etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Her iki cinsin de toplumsal rolünün önemli bir bölümü, yaşadığı ortam ve kültürel öğrenmeyle ilgilidir. Kız çocukları, sözlü anlatımda erkek çocuklardan daha öndedir. Kadınların “dişilik” özellikleri” diyebileceğimiz, sevimli, sıcak kanlı olma, romantik duygularının baskın olması gibi özellikler kalıtım sebebiyledir. Erkeklerin ise, genlerine doğuştan yazılan sertlik, dikbaşlılık, kolay yola gelmeme ve heyecanlarına ket vurma gibi farklı özellikler görürüz(Tarhan, 2006; 101). İki cinsin farklı özellikler taşımasından dolayı insan ilişkilerinde takındıkları tavırlar da farklı olabilmektedir. Kadınların çoğunda dışa dönük, duygusal yapı beşerî ilişkilerine de yansır. Kadın, kendisine haksızlık yapıldığını düşündüğü anda daha fevrî davranıp, tepkisini koyabilir. Karşısındakinin haksızlık yaptığını söyleyebilir. Öte yandan mutlu olduğu bir anda da bu heyecanını içinde yaşamak yerine bunu söz ve davranışlarıyla insanlarla paylaşmak isteyebilir.

Hele de mutluluğunda başkalarının da payı varsa ayrıca minnetarlık hislerini belirtmek isteyebilir.

2.2.5. Deneklerin Hamd ve Şükür Kavramları Hakkındaki Bilgilerine Dair

Bulgular

Tablo 26: “Hamd ve Şükür Aynı anlama Gelen İki Kelimedir” İfadesine Katılımlarına Göre Dağılım

Hamd ve Şükür Bilgisi	N	%
Kesinlikle katılmıyorum	45	20,5
Kararsızım	42	19
Katılıyorum	5	2,3
Kesinlikle katılıyorum	128	58,2
Toplam	220	100

Tablo 26’deki bulgulara bakıldığında, 128 (%58,2) kişi “kesinlikle katılıyorum” cevabını vermiştir. Bunu 45 (%20,5) kişi ile “kesinlikle katılmıyorum” cevabı takip etmektedir. “kararsızım” diyenler 42 (%19,1) kişi iken, “katılıyorum” kategorisinde 5 kişi yer almaktadır. Deneklerin 42’si (%19,1) ise bu soruyu yanıtlamamıştır.

Tablo 27: “Şükür hem dil hem kalp hem de bedenle yapılır” İfadesine

Katılımlarına Göre Dağılım

Şükür Bilgisi	N	%
Kesinlikle katılmıyorum	5	2,3
Kararsızım	5	2,3
Katılıyorum	2	0,9
Kesinlikle katılıyorum	208	94,5
Toplam	220	100

Tablo 27’de görüldüğü üzere deneklerin neredeyse tamamı “kesinlikle katılıyorum” kategorisinde toplanmışlardır. Bu oran 208 (%94,5) kişidir. “kesinlikle katılmıyorum” ve “kararsızım” kategorilerinde 5’er (%2,3) kişi ile eşit dağılım görülmektedir. “katılıyorum” seçeneğinde 2 (%0,9) kişi yer almaktadır.

2.3. Genel Değerlendirme

Hamd ve şükürün psikolojik tahlilinin yapıldığı bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dinin farklı disiplinler tarafından yapılan tanımlarına yer verilmiş, dindarlık da alt boyutları (inanç, ibadet, tecrübe, bilgi, etki) açısından ele alınmıştır. Daha sonra hamd ve şükürün tanım ve içeriğine dair bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde araştırmanın yöntemi hakkında bilgiler verilmiş daha sonra ankete katılan deneklerin sosyo demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu) bakımından genel profili belirlenmiş ardından deneklerin dindarlığı yansıtan tutum ve algıları (öznel dindarlık algısı, dine verilen önem) demografik özellikler açısından analiz edilmiştir. Araştırmanın temel konusunu oluşturan hamd ve şükür kavramları da demografik özellikler, dine verilen önem ve öznel dindarlık algısı ile korelasyonları açısından değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucuna göre deneklerin (%83,2)'lik bölümü dini “çok önemli” olarak görmektedirler. İfadeye katılım cinsiyet açısından değerlendirildiğinde kadınlarda %43,2, erkeklerde %40 olarak görülmektedir. Ki-kare testi sonucunda da iki kategori arasında dine önem verme açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Dine verilen önem yaş kategorileri (20-24, 25-29, 30-40) ve medeni durum açısından değerlendirildiğinde, yaşın ilerlemesi dine önem vermede anlamlı bir farklılığa neden olmamaktadır. Diğer taraftan deneklerin medeni durum açısından evli ya da bekâr olmaları ki-kare testi sonucu dine önem vermelerinde oldukça yüksek bir anlamlılığa neden olmaktadır.

Kişinin hayatını sorgulamasında yaşın ilerlemesi etkili bir faktör olmakla beraber, dönüm noktası olarak kabul edilebilecek gelişmelerin daha etkili olacağı kanaatindeyiz. Evlilik, çocuk sahibi olma, boşanma, yeni meslek veya farklı bir sosyal çevre edinme gibi etkenler hayatı sorgulama ve anlamlandırmada daha etkili değişimlere neden olabilirler. Değişimlere adaptasyon süreci kişinin zihnen de farklılaşmasına sebep olabilir. Çünkü bu değişimler hayatın akışını da etkilemektedir. Burada sorumluluk alma ve sorumluluklarına uygun bir şekilde kendini disiplinize etme zorunluluğu ortaya çıkabilir ki evlilik ve çocuk sahibi olmak çoğu zaman bu

etkiyi gösterir. İnsanlara karşı sorumluluklarının bilincinde olan kişi her şeyden daha yüce gördüğü Yaratıcısına karşı daha itaatkâr davranması gerektiğini düşünebilir. Bu da inanan kişinin dine ve dinin emirlerine daha da önem vermesini beraberinde getirebilir.

Öznel dindarlık algısına göre deneklerin yarısından fazlası %59,5 kendini “dindar” olarak tanımlamaktadırlar. “hiç dindar değil” ve “kararsızım” kategorisinde yer alanlar toplam %8,6 oranına sahiptirler. Öznel dindarlığı cinsiyet açısından inceleyecek olursak kendini “çok dindar” olarak tanımlayanların oranı kadınlarda %11,6, erkeklerde ise %6’dır. Cinsiyet ile dindarlık değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır.

Aynı tabloda dikkatimizi çeken başka bir husus vardır ki o da şöyledir; kendini ne kadar dindar hissettiğini sorduğumuz katılımcılardan “çok dindar” hissettiklerini söyleyenler %17,3’tür. Bu oranın cinsiyete göre dağılımına baktığımızda da 2/3’nün kadın olduğunu görüyoruz. Bunun karşısında “hiç dindar” ve “kararsızım” diyenlerin toplamı %8,6 olup, bu oranın %6’sını kadınlar oluşturmaktadır. Sorudaki iki zıt yönde de kadınların çoğunluğu oluşturmaları yaşadıklarını yoğun bir şekilde hissetmelerinden kaynaklanıyor olabilir.

Dindarlık hem algılayış hem de yaşayış açısından ülkemizde ve dünyada pek çok araştırmaya konu olmuştur. Araştırmamızda kadınların dindarlık algılarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuca ulaşmada kadınların ruhsal yapı açısından daha hassas, bağlanma eğilimi daha yüksek, güvende olma hislerinin daha etkili olması gibi sebepler etkili olabilir. Ancak kadının daha dindar olduğu hakkındaki sonucun ankete katılan ve şehirde yaşayan kadınlarla sınırlı olduğunu belirtmekte de fayda görüyoruz.

Öznel dindarlık algısı yaş değişkeni açısından incelendiğinde dindarlık algısının yaş değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Bu da varsayımlarımızda yer alan *yaş ilerledikçe dindarlık algısı da artacaktır* yönündeki varsayımı desteklemektedir.

Medeni durum ile dindarlık algısı arasında yapılan analizde; evlilerin bekârlara oranla kendilerini daha çok dindar hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Böyle bir

farklılığın oluşmasında evlenmenin beraberinde getirdiği birtakım sorumlulukların etkisi olduğu söylenebilir. Buna göre evlenen bireyler yuva kurmanın bilinciyle eşlerine karşı hak ve sorumluluklarını yerine getirmek için dini inançlarından daha fazla destek alabilirler. Yahut da ebeveyn olmalarından dolayı çocuklarını daha iyi yetiştirmek ve onlara davranışlarıyla örnek olmak gayesiyle de dine yönelebilirler.

Araştırmamızın ana konusu olması açısından hamd ve şükür kavramları demografik özellikler ve bazı bağımsız değişkenler açısından incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Günlük hayatta hamd ve şükretme sıklığı cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, “her zaman” ifadesine katılım açısından kadınlar %40,9, erkekler %26,4 oranındadırlar. Hamd ve şükretme sıklığı cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

Yukarıdaki veriler varsayımlarda yer alan *kadınlar erkeklere oranla hamd ve şükre daha sık müracat etmektedir* ifadesini desteklemektedir.

Günlük hayatta hamd ve şükretme sıklığı yaş değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bu da *Yaşın ilerlemesi ile hamd ve şükür algısının artması arasında pozitif yönde ilişki vardır* ifadesini desteklemektedir. Verilere göre araştırmaya katılan deneklerin dindarlık algısında da hamd ve şükretme sıklığında da yaşın ilerlemesiyle beraber artış görülmektedir. İki değişken arasındaki bu paralellik birbirleriyle olan bağlantıdan kaynaklanıyor olabilir. Çünkü kendini dindar hisseden bir kişi bu algı sonucunda hayatındaki olumlu durumların Allah’tan gelen bir ihsan olduğunu düşünerek minnet ve şükran duygularının bir ifadesi olarak daha sık hamd ve şükredebilir.

Deneklerin hamd ve şükretme sıklığına katılımları medeni durum açısından değerlendirildiğinde, hamd ve şükretmede oldukça anlamlı bir farklılığa neden olduğunu görmekteyiz. Sonuç olarak varsayımlarda yer alan *medeni durumun farklılaşması hamd ve şükür algısında farklılığa neden olmaktadır* ifadesi desteklenmektedir.

Eğitim durumu açısından değerlendirildiğinde “lise mezunu” kategorisinde yer alanlar hamd ve şükretme sıklığı açısından ilk sırada yer almaktadırlar. Daha sonra

“ilkokul mezunu” kateşgorisi gelmektedir. İki değişken arasında anlamlılık oldukça yüksektir. Bu da *Eğitim durumunun farklılaşması ile hamd ve şükretme sıklığının artması arasında negatif yönde bir ilişki vardır* varsayımını desteklemektedir.

Gelir durumu değişkenine bağlı olarak analiz edecek olursak farklı gelir grupları kategorisindeki deneklerin hamd ve şükretme sıklığı açısından aralarında anlamlı bir farklılık yoktur. Dolayısıyla *Gelir düzeyinin artması ile hamd ve şükretme sıklığının artması arasında negatif yönde bir ilişki vardır* ifadesi desteklenmemektedir.

Hamd ve şükretme sıklığı bağımsız değişkenler açısından değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

“Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?” ifadesini “Din sizin için ne kadar önemlidir?” değişkeni açısından değerlendirecek olursak, dine önem verme açısından “çok önemli” ifadesine katılanlar aynı zamanda günlük hayatlarında en sık hamd ve şükre müracaat edenlerdir. Dolayısıyla iki değişken arasındaki ilişki oldukça anlamlıdır.

Öznel dindarlık algısı açısından değerlendirildiğinde, kendini “dindar” olarak tanımlayanlar hamd ve şükretme sıklığı açısından da “her zaman” ifadesine katılmaktadırlar. İki değişken arasındaki ilişkiye baktığımızda dindarlık algısının artması ile hamd ve şükretme sıklığının artması arasında pozitif yönde bir anlamlılık vardır.

“Dua edermisiniz?” değişkeni açısından baktığımızda, dua etme sıklığında “her zaman” ifadesine katılanlar hamd ve şükretme sıklığında da “her zaman” kategorisinde yer almaktadırlar. İki değişken arasında oldukça anlamlı bir ilişki vardır. İki ifadeye katılımın birbiriyle doğru orantılı olması deneklerin hamd ve şükürü de duanın bir parçası olarak görmesinden kaynaklanabilir.

“Birisi bana bir iyilik yaptığında ona teşekkür etmem gerekir” ifadesinde “kesinlikle katılıyorum” kategorisinde yer alanlar günlük hayatlarında hamd ve şükretme sıklığı açısından da “her zaman” kategorisinde yer almaktadırlar. Bu veriler varsayımlarda yer alan *İnsanların yapılan iyiliğe teşekkür etme oranının artması ile hamd ve şükre yönelmenin artması arasında pozitif yönde bir ilişki vardır* ifadesini desteklemektedir. Nimete şükretmek ve Allah’ı hamd ile zikretmek hem Kur’an hem

de Hz. Peygamber'in sünnetinde önemli bir yere sahiptir. Hz. Muhammed bu konuda "insanlara teşekkür etmeyi bilmeyen Allah'a şükretmeyi bilmez" buyurarak iki durumun birbirleriyle alakasına dikkat çekmiştir.

Deneklerin hamd etme sebeplerine dair bulgulara baktığımızda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Deneklere "En çok hangi konuda hamd edersiniz?" sorusu sorulduğunda %39,1'i "hiçbir sebep olmadan sadece ibadet amacıyla" ifadesini tercih etmişlerdir. "Bir problemle karşılaştığım zaman" ifadesini tercih edenler %22,3 ile ikinci sırada yer almaktadırlar. Dolayısıyla *insanların hamd etmeye yönelmesinde en etkili sebep hayatlarındaki problemleri çözme amacıdır* varsayımı desteklenmemektedir. Varsayımımız desteklenmemekle beraber katılımcılar ikinci tercih olarak problemlerini çözme amacının etkili olduğunu beyan etmişlerdir. Bu ifadeye katılanlar ¼ oranındadırlar.

Deneklerin sosyal yaşamdaki davranışlarına dair bulgularda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

"İnsanların güzel davranışlarını överim" ifadesi cinsiyet değişkenine göre analiz edildiğinde, kadın ve erkek denekler arasında güzel davranışları övme açısından anlamlı bir farklılık yoktur.

Yine "birisi bana bir iyilik yaptığında ona teşekkür etmem gerekir" ifadesi de cinsiyet açısından değerlendirildiğinde kadın ve erkek denekler arasında ifadeye katılım açısından anlamlı bir farklılık yoktur. Cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olmamakla birlikte kadınların yüzdeler dağılımı açısından baktığımızda insanlara teşekkür etmeyi daha fazla önemsediklerini söyleyebiliriz.

Deneklerin Hamd ve şükür kavramları hakkındaki bilgilerine dair bulgularda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Hamd ve şükür kavramlarının anlam bilgisini ölçmeye yönelik soruda "hamd ve şükür aynı analama gelen iki kelimedir" ifadesinde deneklerin yarısı %58,2'si "kesinlikle katılıyorum" beyanında bulunmuşlardır. "Kararsızım" diyenler %19 iken, "Kesinlikle katılmıyorum" diyenler %20,5'dir. Buradan hareketle deneklerin büyük

çoğunluğunun bu iki kavramın tanım ve içeriğine dair net bir bilgi sahibi olmadıklarını söyleyebiliriz.

“Şükür hem dil hem kalp hem de bedenle yapılır.” İfadesine katılımda deneklerin neredeyse tamamı %94,5’i “kesinlikle katılıyorum” ifadesinde yer almışlardır.

SONUÇ

Bu çalışma bireyin hayatında hamd ve şükür kavramlarının nasıl bir yere sahip olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda da birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre;

Hamd ve şükretme sıklığı cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumuna göre farklılaşırken, gelir düzeyinin değişmesi farklılaşmaya yol açmamaktadır.

Diğer taraftan dine verilen önem cinsiyet ve yaş kategorileri açısından anlamlı bir farklılığa neden olmamakta ancak, medenî durum açısından oldukça anlamlı bir farklılık görülmektedir. Öznel dindarlık algısı cinsiyet, yaş ve medenî duruma göre farklılaşmaktadır.

Hem hamd ve şükretme sıklığı hem de öznel dindarlık algısının demografik özelliklere göre çoğunlukla anlamlı olarak farklılaşması hakkında şunları söyleyebiliriz;

Dinî inanca sahip olan kişi inandıklarını davranışları ile ilişkilendirmek suretiyle hayatının her alanında dinini hâkim kılmak isteyebilir. Bu durum da kendisi ile Allah arasında aktif bir iletişimin olmasıyla mümkün olur ki bunu çoğu zaman duayla daha da özelleştirebilir. Duanın daha müşahhas hali diyebileceğimiz hamd için katılımcıların öncelikli sebep olarak ibadet amacını belirtmeleri önemlidir. Katılımcıların, “en çok hangi konuda hamdedersiniz?” sorusunda en fazla “hiçbir sebep olmadan sadece ibadet amacıyla” şeklinde cevaplamaları hamd kavramından ne anladıklarını da gösterebilir. Buna göre; hamd, inanan insanlar için Allah’a karşı olan itaatin, sevginin ifade ediliş şekli olabilir. O’nun kulu olmaktan dolayı duyulan memnuniyetin ifade edilmesi anlamına da gelebilir ki böyle bir durum “hoştur bana senden gelen, ya hil’atu yahut kefen, ya goncagül yahut diken, lûtfun da hoş kahrın da” dizelerinde de ifade edilen hissiyatı anımsatır.

İnanan insan, düşündükleri, hissettikleri ve yaptıklarıyla bir bütünü temsil etmektedir. İman bir nevi ruh ile bedenın ortak tutumudur da diyebiliriz. Nitekim bunun aksi halleri İslâm’da müşrik, münafık gibi farklı ifadelerle nitelendirilmiştir. Kendini dindar hisseden kişi bunun gereği olarak tüm yaşananlara dinî

perspektiften bakabilir. Bu durum dindar kişi için olayların daha anlaşılır olmasına neden olabilir. Örneğin büyük bir felakette ölen evladının şehit olduğuna inanarak acısını kolay yaşanabilir hale getirebilir. Yahut bütün aksiliklerin kendisine isabet ettiğini düşündüğü durumlarda da bunun bir imtihan yahut ceza olduğunu düşünerek yaşadıklarına anlam kazandırır. İnanan insan, acı-tatlı, kolay-zor her şeyi anlamlandırmak ister. Bu bir anlamda bardağın dolu tarafını görmeyi istemesidir. Hamd veya şükürün kişinin hayatındaki yeri de bundan dolayı önemlidir. Çünkü bu kavramlar bir anlamda bireyin Allah ile münasebetinin devamını sağlar. Böyle bir durum bireydeki yalnızlık hissini gidererek onu umutsuz olmaktan korur.

Araştırmaya katılanların inanca ait profillerine baktığımızda ifadelerin genel anlamda dini önemseyen, kendini dindar hisseden ve bunun gereği olarak Allah ile her an iletişimde olmaya çalışan dindar tipi yansıttığını söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber'in risaletle vazifelenildiği dönemin şartlarına baktığımızda, Mekke'nin ileri gelenleri Müslümanlığı kabul etmemiş ayrıca Müslüman olanların da kendileri gibi kudret sahibi olmadıkları için bu dine sığındıklarını söylemişlerdir. Bu durum sadece o döneme has olmayıp tarihte pek çok toplumun ileri gelenleri bir dine bağlanan kişileri acizyet, üstün olmama gibi ifadelerle nitelermeye çalışmışlardır. Neticede dindarlık ile sosyo-ekonomik şartların birbirinin tersi yönünde işlev gördüğü yönünde toplumun bazı kesimlerinde bir intiba oluşsa da çalışmamızda bunu destekler bir bulguya rastlamadık. Bu bağlamda çalışmamızda sosyo-ekonomik şartlar ile dine ve dinî yaşayışa bakma arasındaki münasebetin zıt yönlü olduğu varsayımımız desteklenmemiştir. Bunun dışındaki varsayımlar desteklenmekle beraber, içlerinden medenî durumun diğerlerine oranla anlamlı farklılık içermesi dikkat çekicidir. Medenî durumu böylesine önemli bir farklılığa sebep olmasına dair ihtimallere daha önce değindik. Bu çalışmadan çıkarabileceğimiz sonuçlardan birkaçı olarak; insanların hamd etmeyi kendisi ile Allah arasındaki münasebeti her an canlı tutan bir bağ olarak görmelerine karşın, hamd ve şükür kavramlarının kapsam ve mahiyeti hakkında yeterince malûmat sahibi olmadıklarıdır.

Araştırma sonuçlarının toplumun inanç yapısıyla bağlantılı olduğunu dolayısıyla her durumda geçerli sonuçlar olmadığını belirtmeliyiz. Din Psikolojisi gibi batı kaynaklı literatürün hâkim olduğu bir alanda İslâm inanç ve ibadetlerinin daha kapsamlı

değerlendirilebileceği ölçeklerin hazırlanması bu alanda yapılacak çalışmalardan daha net sonuçların elde edilmesi açısından faydalı olacaktır kanatindeyiz. Konusu insan ve onun inancı olan böyle zengin bir bilime sadece üniversitelerde değil farklı kurumlarda da istihdam alanları oluşturmanın sahaya önemli katkıları olacaktır.

KAYNAKÇA

- ADLER, Alfred (1977), **İnsanı Tanıma Sanatı**, Trc., Şelale Başar, Dergah Yayınları, İstanbul
- ALLPORT, Gordon W. (2004), **Birey ve Dini**, Çev., Bilal Sambur, Elis Yayınları, İstanbul
- ALLPORT, Gordon W. (2006), **Olmaktan Oluşa**, Katkı Yayınları, İstanbul
- ARMANER, Neda (1980), **Din Psikolojisine Giriş**, Ayyıldız Matbaası, Ankara
- ARMANER, Neda (1967), **İnanç ve hareket bütünlüğü bakımından din terbiyesi** Milli Eğitim Basımevi, Ankara
- AYDIN, Mehmet Zeki (2005), **Ailede Çocuğun Ahlâk Eğitimi**, DEM., İstanbul
- BAHADIR, Abdülkerim (2002), **İnsanın Anlam Arayışı ve Din**, İnsan Yayınları, İstanbul
- BAKIRCIOĞLU, Rasim (2006), **Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü**, Anı Yayıncılık, Ankara
- BAYMUR, Feriha (1973), **Genel Psikoloji**, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, 2. Basım, İstanbul
- CANAN, İbrahim (1993), **Kütüb-i Sitte, Hadis Ansiklopedisi**, Akçağ Yayınevi, İst.
- CERTEL, Hüseyin (2003), **Din Psikolojisi**, Andaç Yayınları, Ankara
- CÜCELOĞLU, Doğan (1997), **İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları**, Remzi Kitabevi, İstanbul
- EBÛ DAVUT, Süleyman b. Eş'as (1981), **Sünen**, C. IV., Çağrı Yay., İst.
- EGEMEN, Bedi Ziya (1952), **Din psikolojisi: saha, kaynak ve metod üzerine bir deneme**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
- EL-CEVZİYYE İbn Kayyım(1994),, **Sabredenler ve Şükredenler**, İnsan Yayınları, İstanbul

- EL-KUŞEYRİ, Abdülkerim (2005), **Kuşeyri Risalesi**, Trc., Dilaver Selvi, Semerkand Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- EL-MUHASİBİ, Haris (1997), **Kalb Hayatı**, Çev., Abdülhakim Yüce, Çağlayan Yayınları, İzmir
- ENÇ, Mithat (1980), **Ruhbilim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Basım, Ankara
- ER-RÂZİ, Fahrudin (1994), *Mefâtihu'l- Gayb*, Çev., Suat Yıldırım, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, Lütfullah Cebeci, Akçağ Yayınları, Ankara
- FROMM, Erich (1990) **Psikanaliz ve Din**, Çev. Şükrü Alpagut, Kabalıcı Yay, İstanbul
- GLOCK, Charles Y. (1998), **Dindarlığın Boyutları Üzerine**, Çev. Günter Kehrer, Din Sosyolojisi, Derleyenler: Yasin Aktay, M.Emin Köktaş, Vadi Yayınları, İstanbul.
- GUILLAUME, Paul (1970), **Psikoloji**, Trc., Refia Şemin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul
- GÜNAY, Ünver (2000), **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul
- GÜNDÜZ, Şinasi (1998), **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara
- GÜNGÖR, Erol (2000), **Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1988), **Ruhbilim Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul,
- HENRY, Link (1979), **Çağımızda Dine Dönüş**, Türkçesi: Nihat Oralbi, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- HOLM, Nils G.(2004), **Din Psikolojisine Giriş**, Çev., Abdülkerim Bahadır, İnsan Yayınları, İstanbul.
- HÖKELEKLİ, Hayati (1993), **Din Psikolojisi**, TDV, Ankara.

- IZUTSU, Toshihiko, (Tarihsiz), **Kur'an'da Allah ve İnsan**, Trc., Süleyman Ateş, Metis Yayınları, Ankara
- IZUTSU, Toshihiko(1991), **Kur'an'da Dini ve Ahlâki Kavramlar**, Pınar Yayınları, 2. Baskı, Trc., Selahattin Ayaz, İstanbul
- İMAMAĞLU, Vahit (1996), **Mehmet Akif ve inanan İnsan**, Ravza Yayınları İstanbul
- JUNG, Carl Gustav (1997), **Din ve Psikoloji**, Çeviren Cengiz Şişman, İnsan Yayınları, İstanbul
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1985), **İnsan ve İnsanlar**, 6. Basım, Beta Basın Yayım Dağıtım, İstanbul
- KARAMAN, Fikret ve Diğerleri (2006), **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB, Ankara
- KAYIKLIK, Hasan (2003), **Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler**, Baki Kitabevi, Adana
- KISA, Cahid (2005), **Carl Gustav Jung'da Din Ve Bireyleşme Süreci**, İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir
- KRECH, David, Richard S. Crutchfield (1970), **Sosyal Psikoloji** Çev. Erol Güngör, Ötüken Yayınları, İstanbul
- KÖKNEL, Özcan (1982), **Kaygıdan Mutluluğa Kişilik**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- KÖYLÜ, Mustafa (2004), **Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri**, 2.Basım, DEM, İstanbul
- KULA, M. Naci (2001), **Kimlik ve Din**, Ayışığı Kitapları, İstanbul
- KURT, İhsan (2008), **Yetişkin Psikolojisi**, Asil Yayın Dağıtım, İstanbul
- KUTUB, İbrahim Seyyid (1991), **Fi Zılali'l-Kur'an**, C. I., Trc., Salih Uçan, Vahdettin İnce, Dünya Yayınları, İstanbul
- MARDİN, Şerif (2002), 11. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul

- MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi(2005), **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi**, İslami İlimler Vakfı, İstanbul
- MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi (2004), **Kişilik ve Din**, DEM., İstanbul
- MEHMEDOĞLU, Yurdagül (2001), **Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi**, Rağbet Yayınları, İstanbul
- MUALLA, Selçuk (1990), **Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler**, TDV., Ankara
- ÖZBAYDAR, Belma, (1970), **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi**, Baha Matbaası, İstanbul
- PAZARLI, Osman (1982), **Din Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, 3. Basım, İstanbul
- PERGAMENT, Kenneth I. (2003) “Tanrım Bana Yardım Et:Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru” (Çev. Ahmet Albayrak) **Tabula Rasa** Y.3 S.9
- PERGAMENT, Kenneth I. (2005) “Acı ve Tatlı:Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme” ,(Çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu) **Ç.Ü.İ.F.D.**, C.5, S.1
- PEKER, Hüseyin (2000), **Din Psikolojisi**, Aksiseda Matbaası, Samsun
- SAMBUR, Bilal (2007), **İslam’ın Aktüel Değeri**, Katkı yayınları, Ankara
- SEZEN, Yumni (1988), **Sosyoloji Açısından Din**, İfav, İstanbul
- SEZEN,Yumni (2000), **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, 3. baskı, İstanbul
- SÖNMEZ, Bülent(2008), **Modern Batı Düşüncesi Hristiyanlık ve Din Algısı** YKM Yayınları, İstanbul
- SUBAŞI, Necdet (2004), **Gündelik Hayat ve Dinsellik**, İz Yayınları, İstanbul
- ŞENTÜRK, Habil (1997), **Din Psikolojisi**, Esra Yayınları, İstanbul
- TARHAN, Nevzat (2006), **Kadın Psikolojisi**, Nesil Yayınları, İstanbul
- TARHAN, Nevzat (2009), **İnanç Psikolojisi**, Timaş Yayınları, İstanbul

- TOPÇU, Nurettin (2003), **Psikoloji**, Dergâh Yayınları, İstanbul
- UYSAL, Veysel (1996), **Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri**, İFAV., İstanbul
- UYSAL, Veysel (2006), **Türkiye’de Dindarlık ve Kadın**, DEM., İstanbul
- VERGOTE, Antoine, (1999), **Din İnanç ve İnançsızlık**, Çev., Veysel Uysal, İFAV., İstanbul
- YAPICI, Asım (2007), **Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık**, Karahan Kitabevi, Adana
- YAVUZ, Kerim (1987), **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi**, DİB., Ankara
- YAZIR, M. Hamdi (1992), **Hak Dini Kur’an Dili**, C.I, Sadeleştirenler: İsmail Karaçam Ve diğerleri, Azim Dağıtım, İstanbul
- YILDIRIM, Suat (1987), **Kur’an’da Uluhiyet**, Kayıhan Yayınları, İstanbul
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (1989), **Gençlik Çağı**, Özgür Yayın Dağıtım, 6. Baskı, İstanbul
- YUNG, Carl G. (1993), **Psikoloji ve Din**, Trc., Cengiz Şişman, İnsan Yayınları, İstanbul

EKLER

ANKET FORMU

Elinizdeki bu anket çalışması bilimsel bir çalışmada kullanılmak üzere hazırlanmış olup adınız ve soyadınız istenmemektedir. Bu nedenle soruları doğru ve samimi bir şekilde cevaplandıracağınıza inanıyor, teşekkür ediyorum.

HANİFE MİRAN SA. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, YL Öğrencisi

Sorular

- 1) Cinsiyetiniz 1 () Kadın 2 () Erkek
- 2) Medenî durumunuz: 1 () evli 2 () Bekar 3 () Dul 4 () Boşanmış
- 3) Tahsil durumunuz: 1 () Okur-yazar 2 () İlkokul mezunu
3 () Ortaokul veya Lise mezunu 4 () Üniversite (öğrencisi veya mezunu)
- 4) Gelir düzeyiniz: 1 () Düşük 2 () Ortanın altı 3 () Orta 4 () Ortanın üstü
5 () Üst

5) Allah inancı hakkında ne düşünüyorsunuz?

- ()a) Allah'ın varlığına ve birliğine kesinlikle inanıyorum.
- ()b) Allah'ın varlığına inanıyorum ancak anlayamadığım bazı konular var.
- ()c) Allah'ın varlığı konusuna ilgi duyuyorum fakat bu konuda belirli bir fikrim yok.
- ()d) Allah'ın varlığından şüphe ederim.
- ()e) Allah'ın varlığı konusuna ilgi duymuyorum.

6) Din Sizin için ne kadar önemlidir?

Hiç önemli değil

Kararsızım

Biraz Önemli

Önemli

Çok Önemli

7) Kendinizi ne kadar dindar hissediyorsunuz?

Hiç dindar değil

Kararsızım

Biraz dindar

Dindar

Çok dindar

8) “Allah’ın varlığını iç dünyamda güçlü bir şekilde hissederim.”

Hiç hissetmem

Kararsızım

Nadiren hissederim

Sık sık hissederim

Her zaman hissederim

9) Dua edermisiniz? Hiç etmem Bazen ederim Sık sık ederim

10) İbadetlere karşı tutumunuz nedir?

(a) İbadetleri istekle yapıyorum.

(b) İbadetleri ara sıra istekle yapıyorum.

(c) İbadetleri yapıyorum ama zor ve yorucu buluyorum.

- ()d) İbadetlere karşı isteğim var ama yerine getiremiyorum
()e) İbadet yapmak istemediğim için ibadet yapmıyorum.

11) İbadet etmezsem;

- ()a) Kendimi kötü hissederim.
()b) İbadet etmezsem bile doğruluktan ayrılmam.
()c) Kalbim temiz olduğu için ibadet etmesem de olur.
()d) İbadet etmezsem hataya düşerim.
()e) İbadet etmenin gerekliliğine inanmıyorum.

12) “İbadetin gayesi mutlu ve huzurlu bir hayat sağlamaktır.”

- () Kesinlikle katılıyorum
() Katılıyorum
() Kararsızım
() Katılmıyorum
() Kesinlikle katılmıyorum

13) “Bir Müslüman zorunlu ibadetleri (farz ve vacip) yerine getirmelidir.”

- () Kesinlikle katılıyorum
() Katılıyorum
() Kararsızım
() Katılmıyorum
() Kesinlikle katılmıyorum

14) “Beş vakit namazı düzenli olarak kılıyorum.”

Kesinlikle katılıyorum

Katılıyorum

Kararsızım

Katılmıyorum

Kesinlikle katılmıyorum

15) “İbadet ederken Allah’a yakın olduğumu düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım”.

Kesinlikle katılıyorum

Katılıyorum

Kararsızım

Katılmıyorum

Kesinlikle katılmıyorum

16) Din hayatın anlamını kavramada ne kadar etkilidir?

a) Çok etkilidir.

b) Etkilidir.

c) Az etkilidir.

d) Kararsızım.

e) Hiç etkili değildir.

17) “Zorunlu ibadetlerin dışında da bir Müslüman kendi başına sık sık ibâdet ve dua etmelidir.”

Kesinlikle katılıyorum

Katılıyorum

Kararsızım

Katılmıyorum

Kesinlikle katılmıyorum

18) “Günlük hayatımda kararlar verirken Allah’ın hoşnut olup olmayacağını göz önünde bulundurmaya çalışırım”

Kesinlikle katılıyorum

Katılıyorum

Kararsızım

Katılmıyorum

Kesinlikle katılmıyorum

19) “Din, dünyaya gelişimizin sebebini açıkladığı için önemlidir.”

Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum

20) “Dini inançlar, *sadece* büyük sıkıntılarla karşılaştığım durumlarında bana güç vermiştir.”

Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum

21) Toplumsal problemlerle ilgili karar verme durumunda olduğunuzda ne sıklıkla dinî inançlarınıza dayanarak çözüm yolları ararsınız?

Her zaman Sık Bazen Fikrim yok Hiç

22) Günlük hayatınızda ne sıklıkla hamd ve şükredersiniz?

Her zaman Sık Bazen Fikrim yok Hiç

- 23) Hamd ve şükür aynı anlama gelen iki kelimedir.
() Katılıyorum () Kararsızım () Katılmıyorum
- 24) İnsanların güzel davranışlarını överim.
() Her zaman () Sık sık () Ara sıra () Nadiren () Hiçbir zaman
- 25) Birisi bana bir iyilik yaptığında ona teşekkür etmem gerekir.
() Kesinlikle katılıyorum () Katılıyorum () Kararsızım () Katılmıyorum
() Kesinlikle katılmıyorum
- 26) Şükür hem dil hem kalp hem de bedenle yapılır.
() Katılıyorum () Kararsızım () Katılmıyorum
- 27) Hangi konuda en çok hamdedersiniz?
() Bir problemle karşılaştığım zaman
() Güzel bir olay yaşadığım zaman
() Bu konuda fikrim yok
() Yemeği bitirdiğim zaman
() Hiçbir sebep olmadan sadece ibadet amacıyla

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Elazığ'ın Karakoçan İlçesinde doğdu. 2000 yılında Karakoçan İmam Hatip Lisesi'ni bitirdi. 2005 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Kur'an Kursu Öğreticisi olarak göreve başladı. Halen görevine devam etmektedir.